

Καθ. Π. Ροζάνης

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΔΕΚΑΔΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΘΑΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α' - ΤΡΙΤΟΣ Β'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1879

Παύλος Π. Ροζάνης
Καθηγητής Φιλοσοφίας
στον Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΙΣΜΟΝ
ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ
ΑΘΗΝΩΝ 1879

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΜΕ ΤΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΟΥ Ε. Κ. ΔΙΑΔΕΚΤΟΥ

1879

Ἄλλ' ὅμως ὁ βῶς τῶν πραγμάτων μᾶς παρασύρει, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ μένωμεν μακρότερον χρόνον ἐν τῇ ἀπογῇ ταύτῃ. Εἶναι ἀληθές ὅτι μακρὸν χρόνον ἐνομιζέτο ἡ καθεστῶσα ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος ἐπαρκεστάτη. Τοῦτο δὲ κατὰ φύσιν συμβαίνει ἐν παντὶ καὶ ἄλλῳ· ὅταν ἀγνοῇ τις τι ἄλλο κρεῖττον τοῦ ὑπάρχοντος, στέργει τὸ ὑπάρχον. Καὶ ὅτε ἐπὶ τοῦ μακαρίτου Δ. Μαυροκορδάτου ἤρχισαν νὰ ἐκφερῶνται βίαια κατηγορίαι τῆς ὑφισταμένης μεθόδου καὶ ἐγκώμια ἄλλης μεθόδου, κατ' ὄνομα μόνον γνωστῆς, ὡς Γερμανικῆς ἢ συνδιδασκτικῆς, καὶ ὁ διδασκαλικὸς Σύλλογος παρεκινήθη νὰ θέσῃ ζήτημα περὶ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου, ἀν εἶναι ἐπαρκῆς, ἐξενίκησε τότε ἡ γνώμη ὅτι οὐδὲν τῆς λείπει εἰκότως, δι' ἀγνοίαν τῆς φημιζομένης κρεῖττονος.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ ὁ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων Σύλλογος συνέστησε δι' ἡμῶν τὸ καὶ σήμερον ὑφ' ἡμῶν διευθυνόμενον Παιδαγωγικὸν κατὰ τὴν φημιζομένην ταύτην Γερμανικὴν μέθοδον, καὶ εἰδόντες τις ἰδίοις ὀφθαλμοῖς νὰ εἶδῃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεθόδου ταύτης, βλέπομεν πολλοὺς διδασκάλους, μάλιστα τῆς ἐξῴ Ἑλλάδος, προθυμομένους νὰ γνωρίσωσι τὴν μέθοδον ταύτην καὶ βυθίσωσι κατ' αὐτὴν τὰ ἑαυτῶν σχολεῖα. Ὅτι δὲ οἱ τοῦ ἐσωτερικοῦ διδασκαλίου δὴν εἰδείχθησαν ἔκτοτε πρόθυμοι εἰς νεωτερισμὸν λυσιτελέστερον ὀμιλοῦμενον, δὴν εἴνεται τις νὰ τοὺς ψέξῃ ὡς μὴ προσδευτικούς. Διατελοῦντες ὑπὸ τὸ κράτος νόμων καὶ διαταγμάτων ἀκριβῶς διαγραφόντων τὴν διδασκαλικὴν τῶν παρῶν, πολὺ δικαίως περιέμενον νὰ προηγηθῇ παρὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς ἡ ἀναγνώρισις καὶ υἰοθέτησις τῆς νέας μεθόδου. Τοῦτο ἤδη ἐγένετο. Συνεστάθη διδασκαλεῖον προτιθέμενον νὰ παρασκευάζῃ διδασκάλους κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην. Τοῦτου γενομένου καὶ οἱ πλείστοι τῶν ὑπάρχοντων διδασκάλων ἐφιλοτιμήθησαν νὰ μάθωσι καὶ νὰ προσλάβωσιν ὅτι δύνανται ἀγαθὸν τῆς νέας μεθόδου. Ἄλλοι δὲ ταλμηρότεροι σπυρόδουσι καὶ νὰ ἀναδημιουργήσωσιν ἐκ θεμελίων τὸ διδασκαλικὸν αὐτῶν ἔργον. Καὶ ἰδίῳ προφανῆς ὁ κίνδυνος. Διότι ἐν τόπῳ τινι, ὅπου ἀναγκασίως πρέπει νὰ ἱσταται οἰκοδόμημά τι, δὴν εἶναι βεβαίως φρόνιμον, νὰ καταρρίψῃ τις τὸ ὑπάρχον παλαιὸν οἰκοδόμημα, πρὶν βεβαιωθῆ ὅτι εἶναι ἱκανὸς νὰ ἀνεγείρῃ νέον. Καὶ ἐπειδὴ τὸ νὰ ἀντιτείνωμεν πρὸς τὴν βροχὴν ταύτην θέλει φανῆ ἕκιστα ἀρμόζον εἰς ἡμᾶς τοὺς τοῦτο κυρίως ἐπιζητοῦντας, τὴν διάδοσιν τῆς ὑγιεινέρας μεθόδου, ἐνομίσαμεν ἀντὶ τούτου προτιμότερον νὰ καταστήσωμεν ἐκ τῶν ἐνόητων ἱκανοὺς τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἢ καὶ ἐπιχειρήσαντας ἤδη μεταρρυθμίσειν τῆς διδασκαλικῆς μεθόδου, νὰ ἐκτελέσωσι τὸ ἔργον τοῦτο ὡς οἷον τὴν ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς.

Πρὸς ταῦτα ἀπεφασίσαμεν νὰ δημοσιεύσωμεν τινὰ ἀποσπάσματα τοῦ μήπω συντελεσθέντος διδασκαλικοῦ ἡμῶν συγγράμματος, ὅσα κρίνομεν χρησιμώτερα καὶ μᾶλλον κατεπιείγοντα, μέχρις οὗ συντελεσθῇ τὸ ὅλον ἔργον δυνήθη νὰ εἶδῃ τὸ φῶς. Καὶ ἐν μὲν τῷ παρόντι φυλλαδίῳ θὰ χωρίσωμεν τὴν περὶ τῆς ἐν τῷ σχολεῖῳ ἀγωγῆς, οὗ ὑποδιαίρεσις εἰσὶ τὸ περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ χρεακτῆρος καὶ τὸ περὶ τῆς ἐν τῷ σχολεῖῳ τάξεως. Περὶ τούτου ἐπραγματεύθη ἤδη ἐν τῷ Πλάτῳ καὶ ὁ ἀξιότιμος συνέτακτος ἡμῶν κ. Γαλιάνης, ἀλλ' ἐν συντομίᾳ ἄλλως τε τὸ καλὸν καὶ δις καὶ πλεονάκις λεγόμενον καλὸν ἐστίν. Ἐν δὲ ἐπομένοις φυλλαδίοις θὰ πραγματευθῶμεν « Περὶ διδασκτῆρου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ σκευῶν καὶ ὀργάνων. » « Περὶ κατὰ τάξιν τῶν μαθητῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου εἰς τάξεις καὶ εἰς τμήματα καὶ περὶ βυθίσεως τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων πρὸς τὰς ἐν ἐκάστῳ σχολεῖῳ τάξεις καὶ τὰ τμήματα. » « Περὶ τῶν γλωσσικῶν μαθημάτων, δηλαδὴ, πραγματογνωσίας, ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ γραμματικῆς » καὶ εἴ τι ἄλλο ἕως τότε ὑπάρχει ἀναγκαῖον καὶ ἔτοιμον.

Ὡς παρερρήθη, ἐκλογὴ πρὸς δημοσίευσιν ἐγένετο τῶν χρησιμωτέρων καὶ μᾶλλον κατεπιείγοντων, οὐχὶ τοιούτων, ὅποια θὰ ἐπεδείκνυον πολυμάθειαν καὶ ἐνθουσιασμὸν τοῦ συγγραφέως, ὅσον φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, ἠθικολογίαι καὶ ταλαινισμοὶ τῆς κακοδαιμονοῦσης πατρίδος. Ἄν τις εὐρίσκη αὐτὰ ὑπόψυχα καὶ ὅχι πολὺ ἐπαγωγὰ, ἢς ἐνθυμηθῇ ὅτι πρὸς παραγωγὴν τοῦ ἐκρημονίου μέλους τῆς λύρας, ὅπερ καὶ τοὺς ἀθανάτους αὐτοὺς τέρπει, παραπαιτεῖται ἐνσχόλησις περὶ ξύλου καὶ ἔντερων, καὶ τρίχας καὶ ῥητίνην, ἀτεχνῶς ἀηδῆ πράγματα.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ἘΝ Τῷ ΣΧΟΛΕῖῳ ΑΓΩΓΗΣ.

Πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι πᾶν σχολεῖον ὀφείλει νὰ παιδεύῃ οὐχὶ ἐν ἑκαστῷ, ἀλλὰ πληθύν τινὰ παιδῶν ὁμοῦ. Τοῦτο τινὲς παιδαγωγικοὶ, καὶ οὗτοι ἐκ τῶν ἐλλογιμῶν, ἐξέλαβον ὡς ἐλάττωμα, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐπιβαλλόμενον, τὸ τέλειον εὐρίσκοντες ἐν τῷ ἑνῷ ὑφ' ἐνὸς παιδεύεσθαι.

ἔρα ἐν τῇ κατ' οἶκον ἰδιωτικῇ διδασκαλίᾳ. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐθεώρησαν τὸ σχολεῖον μόνον ὡς διδασκαλεῖον, οὐχὶ καὶ ὡς παιδαγωγεῖον, δηλαδὴ ὡς ἐπαγγελλόμενον νὰ διδάσκη οὐχὶ καὶ νὰ παιδαγωγῇ τοὺς μαθητάς. Ὡς τοιοῦτον μόνον θεωρούμενον παρέχει τῷ ὄντι ἀτελεστέρην τὴν διδασκαλίαν εἰς τοὺς πολλοὺς, ἢ εἰς τὸν ἕνα. Ἄλλ' ἂν θεωρηθῇ καὶ ὡς παιδαγωγεῖον, ὅποσον τῷ ὄντι εἶναι, τότε φαίνεται τὸ πλεονέκτημα τῆς πολλῶν ὁμοῦ παιδεύσεως ὑπὲρ τὴν ἑνὸς ἑκάστου. Ὁ ἄνθρωπος μόνον ὡς μέλος κοινωνίας καλῶς συντεταγμένης δύναται νὰ τελειωθῇ ἐν δὲ τῷ αὐτῷ κοινωνίᾳ λαμβάνουσι σπουδαιότητά αἱ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, οἷον ἡ τάξις, ἡ ἐγκυρία, ἡ καθαριότης καὶ φιλακλίη, ἡ εὐπροσηγορία, ἡ εὐσημισσύνη, ἡ κοσμιότης ἐν ἔργοις τε καὶ λόγοις, ἡ φιλαλήθεια, ἡ ὑπακοή, ἡ σωφροσύνη, ἡ δικαιοσύνη, ἡ εὐσέβεια. Ὅπου δὲ τις θέλει νὰ ζῇ βίον Κυκλώπιον,

- τοῖσιν οὕτ' ἀγαρὰ βουλευμένοι, οὕτε θεμιστοί·
- ἀλλ' οἱ γ' ὑψηλῶν ἠρίων νέουσι κέρηνα
- ἐν σπέται γλαφυροῖσι θεμιστοῖσι εἰ ἔκκεται·
- παίδων γὰρ ἀλόγων, οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγμεται·

δὴλον ὅτι οὐδεμίαν σχεδὸν ἔχει χρειαὴν τῶν ἀρετῶν ἐκείνων. εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη, ὅς τις μέλλει νὰ πληροῖ ὀρθῶς καὶ προσκλήντως τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τεταγμένην αὐτῷ θέσιν, νὰ προσκλήθῃ εἰς τὰς ἀρετὰς ἐκείνας ἐν ἡλικίᾳ καθ' ἣν ἡ ἀσκήσις εἶναι καὶ δυνατὴ καὶ εὐκόλος, καὶ ἐν ἀσκητηρίῳ, ἐν ᾧ ἡ κτήσις τῶν ἀρετῶν ἐκείνων δὲν προὑποτίθεται, ἀλλ' ἐπιδιώκεται. Ἄς ἰδῶμεν ποῖον δύναται νὰ εἶναι τὸ ἀσκητήριον τοῦτο. Ἐν μὲν τῷ οἴκῳ γίνεται ἡ ἀσκήσις τῶν ἀρετῶν ἐκείνων σπανίως, προσκλήντως· συχνότερον βλέπει τις τὰς ἐναντίας τῶν ἀρετῶν ἐκείνων κακίας ἀσκημένους· ἡ δὲ κοινωνία δὲν περιμένει νὰ ἀσκηθῶσιν ἐν αὐτῇ τὰ μέλη αὐτῆς εἰς τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς, ἀλλὰ προὑποθέτει τὴν κτήσιν αὐτῶν, τιμωροῦσα βαρέως τοὺς ἐξερχομένους εἰς αὐτὴν ἄνευ τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, ὡς ἐφοδίων. Ἐν μὲν τῷ οἴκῳ ἀπολαύει ὁ παῖς τῆς ἀγάπης τῶν γονέων ἔνευ τινὸς ἀξίας, μόνον διότι εἶναι τέκνον αὐτῶν· ἐν δὲ τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου κρίνεται ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιτηδεύματων αὐτοῦ. Ὀλίγα προσδοκᾷ ἐν αὐτῇ ἐκ τῆς ἀγάπης ἢ χάριν τῆς ἀγάπης· ἐν τῇ κοινωνίᾳ δὲν θεωροῦνται τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἡ ἐπιτηδεύσις, ἡ χρησιμότης αὐτῶν εἰς τινὰ τῶν κύκλων τῆς. Τὸ δὲ σχολεῖον εἶναι ἡ γέφυρα, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος μεταβαίνει ἀπὸ τῆς οἰκογενεῖς εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν, ἀπὸ τοῦ ἑσπέρου ἐνδικαιτῆματος τῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς

στοργῆς εἰς τὴν ψυχρὰν παλαίστραν τῶν ἐπιτηδεύματων καὶ τῶν περὶ αὐτοσυντηρησίας φροντίδων. Τὸ σχολεῖον ἔρα δύναται καὶ πρέπει νὰ εἶναι κατ' ἐξοχὴν τὸ ἀσκητήριον τῶν ἀρετῶν ἐκείνων. Διότι ἐν τῷ σχολεῖῳ ἀρχίζει ἡ ἐνέργεια τοῦ παιδὸς νὰ λαμβάνη σπουδαιότητα· ἐν αὐτῷ μαθαίνει νὰ ρυθμίξῃ τὴν πύτην πρὸς τινὰ σκοπὸν καὶ κατὰ κανόνας· ἐν αὐτῷ μαθαίνει ὅτι ἔχει καθήκον ὑπὸ νόμου ἐπιβαλλόμενον νὰ ποιῇ τοῦτο καὶ νὰ παραλείπῃ ἑαυτὸ πρὸς τήρησιν γενικῆς τινος τάξεως καθεστῶσης χάριν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, ἐν ᾧ ἄλλως εἰς ἕνα ἕκαστον κατ' ἴδιαν ὁ δὲ ἦτο περιττὴ ἡ τήρησις τοῦ νόμου τούτου· διδασκόμενος κοινῇ μετὰ πολλῶν ἄλλων, μαθαίνει νὰ προσαρμόξῃ ἑαυτὸν πρὸς τοὺς ἄλλους, νὰ γνωρίζῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ ἐμπιστοσύνην πρὸς ἄλλους ἐν ἀρχῇ ἄλλοτριους ἀνθρώπους, καὶ τὰνάπαλιν, νὰ προσκτάται τὴν ἐμπιστοσύνην ἄλλων πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἐν τούτῳ ἄρχεται τῆς κτήσεως καὶ ἀσκήσεως κοινωνικῶν ἀρετῶν· ἐν τούτῳ ἀναγκάζεται νὰ ἀποβάλλῃ τὰς ἰδιοτροπίας καὶ δυστροπίας τοῦ καὶ νὰ μαθαίνῃ καὶ νὰ στέργῃ τὸ κοινόν.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὸ σχολεῖον κατασκευάζεται, διαθέτει συντάττει ἑαυτὸ καὶ τὰ ἑαυτοῦ πρωτίστως χάριν εὐοδώσεως τῆς ἐν αὐτῷ διδασκαλίας, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων ἐνεργειῶν ἀποβαίνει τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀσκητήριον τῶν ἠθικῶν ἐκείνων ἀρετῶν. Καὶ εἶναι δύσκολον νὰ ἀποφανθῶμεν ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ σχολεῖου, ἡ διδασκαλία ἢ ἠθικὴ ἀγωγή· διότι εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὴν σήμερον ἡ διδασκαλία ἐπιγινώσκειται ἔχουσα τοιαύτην παιδαγωγικὴν δύναμιν καὶ τοιαύτην πρακτικὴν χρησιμότητα, ὥστε εἶναι ἀξίον χάριν αὐτῆς καὶ μόνης νὰ συνιστῶνται σχολεῖα· ἀλλ' εἶναι ἐπίσης ἀληθὲς ὅτι καὶ ἡ ἠθικὴ ἀγωγή ἐγνώσθη ἔκπαλαι ἔχουσα τοιαύτην σπουδαιότητα, ὥστε νὰ ἦναι ἀξίον χάριν αὐτῆς καὶ μόνης νὰ συνιστῶνται σχολεῖα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ παρὰ Ξενοφῶντι σχολεῖα τῶν Περσῶν. εἰς ἐκεῖνα φοιτῶντες οἱ παῖδες τῶν Περσῶν ἔλεγαν ὅτι ἔρχονται ἵνα μαθηθῶσι δικαιοσύνην, καθὼς οἱ ἡμέτεροι καὶ σήμερον λέγουσιν ὅτι ἔρχονται, ἵνα μαθηθῶσι γράμματα. Ἡ δὲ καθ' ἡμέραν διδασκαλία ἦτο δίκη ἐγκλημάτων κλοπῆς, ἀρπαγῆς, βίας, ἀπάτης, κακολογίας, ἀχαριστίας, ἀναίσχυντίας. Ἐτι δὲ ἐδιδάσκοντο σωφροσύνην, εὐπειθειαν εἰς τοὺς ἔρχοντας, ἐγκράτειαν. Ἡ δὲ διδασκαλία τούτων ἐγένετο κυριώτατα οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν πρεσβυτέρων.

Ἀφίνομεν λοιπὸν εἰς ἄλλους δευτερευόντας ἡμῶν νὰ διευκρινήσωσιν ἂν εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων ἀρμύζουσι τὰ δυνάμιστα παιδαγωγεῖα καὶ παρθεναγωγεῖα. Ἡμεῖς περὶ πραγμάτων μᾶλλον ἢ ὄνομα

μάτων διαφερόμενοι, ἀποφαινόμεθα τὸ τοῦ Ἀμου Κορμενίου, ὅτι « Σχολεῖον ἄνευ ἠθικῆς ἀγωγῆς εἶναι ὅτι ὑδρὸμυλὸς ἄνευ ὕδατος. »

Ἡ ἐν τῷ σχολεῖῳ ἠθικὴ ἀγωγή τῶν παιδῶν ἐκτελεῖται κυρίως ἐκ τριῶν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ διδασκάλου, ἐκ τῆς καθεστῶσας τάξεως καὶ ἐκ τῶν ἀμοιβῶν καὶ τιμωριῶν. Περὶ ἐκάστου τούτων θὰ πραγματευθῶμεν ἐφεξῆς.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΣ.

Longum iter per praecepta,
breve et officium per exempla.

Ἄν μέλλῃ τὸ σχολεῖον νὰ ἦναι τῷ ὄντι παιδαγωγεῖον, καὶ ἂν μέλλωσιν οἱ παῖδες νὰ ἀχθῶσιν ἐπὶ τὰς ἐμπροσθεν καταληχθείσας ἠθικὰς ἀρετάς, εἶναι πρὸ πάντων ἀνάγκη ὁ διδάσκαλος παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ παρέχῃ ἑαυτὸν τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πρὸς τοὺς μαθητὰς τοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἀρεταῖς ἐκείναις. « Ὅσα γὰρ τυγχάνει ἀπιστότερα ἐφ' ἑκείνων εἶναι » καθ' Ἡρόδοτον. « Ὅθεν δὲν ὀφείλει νὰ κηρύσσῃ μόνον τὰς μαθητὰς, ὅποιοι πρέπει νὰ ἦναι, ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ φαίνεται καὶ νὰ ᾄσῃ καὶ αὐτὸς τοιοῦτος, ὅποιοι πρέπει νὰ γίνωσιν ἢ μαθηταὶ αὐτοῦ, νὰ κήρυσσῃ ὅτι ἐκεῖνοι ὀφείλουσι νὰ κήρυσσιν, νὰ μὴ κήρυσσιν ἢ, τι ἐκεῖνοι ἐπείθονται νὰ μὴ κήρυσσιν. Ἄλλως πᾶς λόγος καὶ πᾶσα διδασκαλίαν αὐτοῦ, ὅσον σοφῆ, ὅσον ἠθικῆ, ὅσον χριστιανικῆ καὶ ἂν ἦναι, ἀνδύεται νὰ μεταβιβάσῃ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν νέων.

Τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἔχει θαυμαστὴν δύναμιν ἐπὶ τοὺς μαθητὰς. Οὗτοι γίνονται συνήθως εὐτάκτοι καὶ ἱσχυροὶ, ἂν καὶ ὁ διδάσκαλος εἶναι τοιοῦτος, γίνονται πρῆτοι, εὐμνεῖς, δίκαιοι, εἰρηνικοί, εὐπροσήγοροι, ἂν καὶ ὁ διδάσκαλος μετὰ πρῆτῆτος, μετὰ δικαιοσύνης, μετ' εὐπροσηγορίας φέρεται πρὸς αὐτούς· οἱ μαθηταὶ συγχάρινοι συνευτοχοῦσι, καὶ τ' ἀνάγκη, συμπάσχουσι, συνδυστοχοῦσι μετὰ τοῦ διδασκάλου, τὸν ὅποσον ἀγαπῶσι μᾶλλον ἢ φοβῶνται. Τοῦναντίον εἶναι ἄρα ἀποδεδειγμένον ὅτι κακοὶ καὶ δυστροποὶ διδασκαλοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ δυστροπίαν ἔχουσι παράκοντα, ἐκνεύει καὶ ἔττατοι ἔχουσι καθ'

ἡμέραν ἀγωνάζονται πρὸς τὴν ἀκνηρίαν καὶ τὴν ἀταξίαν τῶν μαθητῶν, βαναυσολόγοι πρὸς τὴν βαναυσολογίαν.

« Ὅθεν ὀφείλει ὁ διδάσκαλος ἀδιαλείπτως νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐφ' ἑαυτοῦ, ἐπὶ τῆς καρδίας του, ἐπὶ τῆς συμπεριφορᾶς του, ἐπὶ τῆς γλώσσης του. Ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολεῖου, ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀναστροφή ὡς καὶ ἐν τῷ ἡρεμικῷ οἰκογενειακῷ βίῳ ὀφείλει νὰ προσέχη τὸν νοῦν μήπως εἴπῃ ἢ πράξῃ τι προσκώπτων πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς καὶ τοὺς τῆς εὐκοσμίας.

« Ὅπως τὰ ἔνδον τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ ἦναι εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰ, οὕτω πρέπει νὰ φροντίζῃ ὥστε καὶ τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ, τὸ σῶμα καὶ ἡ ἐνδυμασία, νὰ εὐκροστῶσι πρὸς ἐκεῖνα. Πρέπει νὰ ἦναι εἰς ἄκρον καθάρως καὶ φιλόκαλος, ἀπηλλαγμένος φαύλων ἔξεων, μορφασμῶν, χειρονομιῶν, καὶ οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἐπιλανθάνεται ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ. Ἄν τ' ἀναντία παρατηροῦνται ἐπὶ τινος διδασκάλου, μάτην θὰ ζητῆ οὗτος εὐκαιρίαν νὰ μᾶς ἐπιδείξῃ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς του. Ἐλθῶσα πεπεισμένοι ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἐν βυπαρῶ σώματι νὰ ἐνοικῆ καθαρὰ ψυχὴ. Δὲν ἐννοοῦμεν δὲ καὶ πῶς, τοιοῦτος ὢν, θὰ πλησιάσῃ πρὸς τοὺς παῖδας, ἵνα θιωρήσῃ ἂν ἦναι καθαρὸν, χωρὶς νὰ γείνη καταγέλαστος.

Ἄν καὶ ἡ διὰ προσηκούσης προπαιδείας καὶ μακρᾶς ἐμπειρίας κτώμενη εὐστάθεια καὶ εὐρυθμία περὶ τὴν ἐκτέλεσιν παντὸς ἔργου εἶναι ἀναγκαιοτάτη καὶ εἰς τὸν διδάσκαλον, ἄς μὴ ταλμῆσῃ ὁμῶς ποτὲ οὗτος νὰ βραδυμήσῃ, πεποιθὸς ἐπὶ τὴν κτήσιν ταύτην. Ὁ τὸ διδασκαλικὸν ἔργον μετερχόμενος, ὡς μεταχειριζόμενος οὐχὶ ἀψυχα, ὑποκαίμενα εἰς τοὺς αὐτοὺς αἰεὶ φυσικοὺς νόμους, οὐδὲ ζῶα, ὢν ἡ ἀπαξ γνωσθεῖσα ἰδιοφυῖα, διατελεῖ οὕσα σχεδὸν ἡ αὐτὴ, ἀλλὰ παῖδας, καὶ παῖδας ἐλευθέρων καὶ δικαιοσύμενους καὶ αὐτοὺς νὰ ἀνατραφῶσιν ἐλεύθεροι, ὢν ἕκαστος ἔχει ἰδίαν φύσιν, ἣν πρέπει νὰ διατηρήσῃ καὶ καλλιεργήσῃ, οὐχὶ νὰ ἀποβάλῃ, ὁ τοιοῦτον ἔργον μετερχόμενος οὐδέποτε δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι κέκτηται ἱκανὴν ἐμπειρίαν τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ πᾶσα ἡμέρα ὀφείλει νὰ προσθέτῃ εἰς τὰ κερταμμένα νέαν κτήσιν.

« Ὅθεν πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ ἀσχολῆται ὡς πλεῖστον χρόνον καθ' ἐκάστην μετὰ τῶν μαθητῶν του. Ἰσαύτως πρέπει νὰ μὴ εἰσέρχεται μηδέποτε εἰς τὸ σχολεῖον ἀπαράσκευος. Καὶ ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου ἔχει μεγάλην δύναμιν ἐπὶ τοὺς μαθητὰς. Οὗτοι γίνονται ἐπιμελεῖς καὶ σπουδάζουσι περὶ τὰ διδασκόμενα, ἂν βλέπωσι τὸν διδασκάλον ἐπιμελῶς καὶ σπουδακίως διεξάγοντα τὴν διδασκαλίαν. Τοῦναντίον ὅπου αἰσθάνονται ὅτι ἐξ ὑπογυῖου διδάσκει, ὅτι ἀγνοεῖ ποῖον εἶναι τὸ

προκείμενον μάθημα και περιμένει να μάθῃ τοῦτο παρὰ τῶν παιδῶν, καὶ αὐτοὶ ἐπιπολαίως καὶ ἀμελῶς ἐπιλαμβάνονται τῶν μαθημάτων, συγχά-
κτις λησμονοῦσι νὰ ἐκτελέσωσιν ἐπιβληθεῖσαν οἰκιακὴν ἐργασίαν, ἢ νὰ φέ-
ρωσι τὰ ἀναγκαῖα διδακτικὰ ὄργανα, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Πᾶσα ἐνέργεια τοῦ διδασκάλου, ὡς τοιοῦτου, πρέπει νὰ ἔχῃ κυριώτα-
τον καὶ μέγιστον ἐλατήριο τὴν ἀγάπην, ἀγάπην πρὸς τὸ ἐπάγγελμα,
ἀγάπην πρὸς τοὺς παῖδας, πρὸς τὸν λαόν, πρὸς τὸν Θεόν. « Ἡ ἀγάπη μα-
κροθυμεῖ, χρηστεύεται ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,
οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζέται τὸ κα-
κόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχάριται δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέργει,
πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκ-
πίπτει. »¹ Ἄνευ ἀγάπης καὶ ὁ πολυμαθέστατος διδάσκαλος οὐδέποτε εἶναι
λόγου ἄξιος παιδαγωγός. Ἄνευ ἀγάπης τὸ διδασκαλικὸν ἔργον εἶναι
μοχθηρότατον, ἀνικρότατον.

Δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ νομίσῃ ὅτι εὐκόλως πληροῖ τὴν ἐντολὴν ταύ-
την, ἀγαπῶν τοὺς παῖδας τοὺς καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῆς τύχης
ἀγαπηθέντας, λέγομεν τοὺς εὐφραίς καὶ τοὺς δι' εὐπορίαν καὶ οἰκιακὴν
ἐπιμέλειαν κεκτημένους φιλομάθειαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ φιλοφροσύνην καὶ
ἄλλην πολλὴν χάριν. Ἀλλ' ὅσον εὐκόλος εἶναι τοιαύτη πλήρωσις τῆς περὶ
ἀγάπης ἐντολῆς, τόσον μικρὰν ἀξίαν καὶ ὠφέλειαν ἔχει καὶ ἡ τοιαύτη
ἀγάπη· διότι χαλεπὰ καὶ καλεῖ κατὰ τὴν ἀρχαίαν προσημίαν. Τοιαύτη
ἀγάπη δὲν εἶναι ἡ χριστιανικὴ. Πᾶς ἄνθρωπος καὶ δίκαιος καὶ ἁμαρτω-
λός, καὶ χριστιανός καὶ Μωαμεθανός ἀγαπᾷ τοιοῦτους παῖδας. Ποία λοι-
πὸν ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς διδασκάλοις χάρις παρὰ Θεοῦ; Ἀλλ' εἰν ἀγα-
πῶμεν τοὺς ἀσθενεῖς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἰσχυ-
ραλαλειμμένους, ἂν ἔχωμεν θερμὴν καρδίαν πρὸς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τὰ
πάντα ψυχρὰ εὐρίσκοντες, ἂν δεικνύωμεν γλυκύτητα πρὸς τοὺς μετὰ πι-
κρίας ἐκ τοῦ οἴκου ἐξερχομένους, τοῦτο ἔσται ἡμῖν χάρις παρὰ Θεοῦ,
τοῦτο εἶναι ἔργον χριστιανοῦ διδασκάλου, τοῦτο εἰσάγει εὐλογίαν εἰς τὸ
σχολεῖον καὶ ἐπιφέρει λήθη τῶν μόχθων τοῦ διδασκαλικοῦ ἔργου.

Ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τοῦ διδασκάλου ἐκδηλοῦται διὰ παντός μὲν τοῦ
παρκαστήματος αὐτοῦ, μάλιστα δὲ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἐν τῷ ὀφθαλμῷ
εἶναι θαυμασία ὄναμις. « Καὶ στραφείς ὁ Κύριος ἐπέβλεψε τῷ Πέτρῳ,
καὶ ὑπεμνήσθη ὁ Πέτρος τοῦ ρήματος τοῦ Κυρίου, ὡς εἶπεν αὐτῷ, ὅτι
πρὶν ἢ ἀλέκτορα φωνῆσαι σήμερον ἀπαργήσῃ με τρίς, καὶ ἐξελθὼν ἔξω,

ἐκλαυσε πικρῶς. »¹ Ἄν πολλοὶ τῶν διδασκάλων ἔκαμον καλλιτέραν χρῆ-
σιν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὥστε κατὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ βλέπωσιν ὅτι γίνεται
ἐν τῷ σχολεῖῳ, καὶ νὰ αισθάνωνται οἱ παῖδες ὅτι οὐδ' ἐλάχιστον διαφεύ-
γει τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ διδασκάλου, ὅα εἶχον ὀλιγωτέραν χρεῖαν τῆς παι-
δαγωγικῆς ράβδου, ἴσως οὐδεμίαν. Διότι διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ προλαμβά-
νονται καὶ ματαιοῦνται πολλὰ ἁμαρτήματα τῶν παιδῶν. Συμφέρι δὲ
νὰ προλαμβάνῃ ὁ διδάσκαλος μᾶλλον ἢ νὰ τιμωρῇ τὰ ἁμαρτήματα γι-
νόμενα.

Ἄν καὶ τὰ μέχρι τοῦδε περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ χαρακτήρος εἰρημένα
ἀρμύζουσιν εἰς τοὺς διδασκάλους πάσης τάξεως καὶ βαθμοῦ παιδευτη-
ρίων, εἶναι ὅμως μεγάλη διαφορὰ μετὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ
τῶν ἀνωτέρων παιδευτηρίων, οἷον Γυμνασίων καὶ Πανεπιστημίων. Ἐν
τούτοις, ἰδίως ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ ἔχουσιν ἤδη ἰκανὴν
ἡλικίαν καὶ προπαιδεῖαν, ὀλίγον κινδυνεύουσιν ἂν ἡ διδασκαλία τινὸς δὲν
συμφωνῇ πολὺ πρὸς τὸ ἦθος του, πρὸς τὰ ἔργα του. Δύνανται ἤδη οἱ μα-
θηταὶ νὰ διαστέλλωσι τὴν διδασκαλίαν ἀπὸ τοῦ διδάσκοντος, δύνανται
νὰ θεωροῦσι τὸν τοιοῦτον διδάσκαλον ὡς τινα ἀχθοφόρον, βαστάζοντα
πολύτιμον φορτίον, τὰ ἀγαθὰ διδάγματα, καὶ ταῦτα μὲν νὰ ἀσπάζωνται
καὶ ἀποδέχωνται διὰ τὴν χρηστότητά των, ἐκείνον δὲ νὰ μισῶσι καὶ ἀπο-
στρέφονται διὰ τὴν φαυλότητά του. Ἐν δὲ τοῖς δημοτικῶν σχολείοις ὁ
διδάσκαλος παρίσταται ἐνώπιον τῶν παιδῶν ὡς τὸ πρότυπον τῆς πε-
λειότητος, πρὸς ὃ ἀποβλέποντες καὶ ζηλοῦντες προθυμοῦνται νὰ ρυθμι-
ζῶσιν ἑαυτούς. Ἡ δὲ διδασκαλία καθ' ἑαυτὴν εἶναι πρὸς τοῦτοις ἄψυχος,
λαμβάνουσα ζωὴν καὶ δραστηκότητα παρὰ τοῦ διδασκάλου. Ἐν τοῖς ἀνω-
τέροις παιδευτηρίοις πεθεῖ κυρίως ἡ διδασκαλία, ἐν τοῖς δημοτικῶν scho-
λείοις πεθεῖ ὁ διδάσκαλος. Ἄν λοιπὸν οἱ παῖδες αισθάνωνται μὴ συμ-
φρονῶντα τὰ διδάγματα πρὸς τὰ ἔργα τοῦ διδασκάλου, πιστεύουσιν ὅτι
ταῦτα εἶναι τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα καὶ τὰ μιμήσεως ἄξια, διὰ τινὰ
δὲ αἰτίαν ὁ διδάσκαλος διδάσκων ἀποκρύπτει αὐτοὺς τὸ ὄρθον.

¹ Λουκ. 22. 61, 62.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΤΩ ΣΧΟΛΕΙΩ ΤΑΞΕΩΣ.

Ἔστιν οὐδὲν οὕτως οὐτ' εὐχρηστον
οὐτε καλόν ἄνθρωπος, ὡς ἡ τάξις.

(Πλάτων, Πρωτ., Β, 341)

Πάν ἔργον ὑπὸ πολλῶν καὶ διὰ πολλῶν ἐκτελούμενον εἶναι ἰδιαιτέον
νὰ εὐδωθῆ ἄνευ τάξεως. Ἡ δὲ τάξις δὲν κατορθοῦται διὰ μόνον τῆς εἰς
αὐτὴν ἀσκήσεως τῶν ἐμφύγιον καὶ τῆς εὐθετησεως τῶν ἀψύγιον ἔργων,
ἀλλὰ προσ απαιτεῖται καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς τάξεως. Δύναται στρατὸς τις
νὰ εἶναι ἀριστα ἡσκημένος εἰς τὴν τάξιν ἄνευ στρατηγῆ οὐδὲν καλῶς
ἢ ἀσκήσας νὰ μὴ ἐπέλθῃ δεινὴ σύγχυσις καὶ ἀταξίς. Τοιοῦτος ἡγεμὼν ἐν
τῷ σχολείῳ εἶναι ὁ διδάσκαλος.

Καὶ ἐνταῦθα ἔχει ὁ διδάσκαλος μέγαν καὶ ὑψηλὸν ἔργον νὰ ἐκτελέσῃ.
Ἄνευ τάξεως ἢ ἀρίστη διδασκαλία ἀποβλέπει μακρὰ πολὺ τιμῆς χρόνος
καὶ μόχθος πολλὸς διδασκάλου καὶ μαθητῶν καταναλίσκεται ἀνοητοῦ,
φθορὰ σκευῶν καὶ ἐργάνων διδασκτικῶν, ἀφουρμὰ νεανιευμάτων, πιαμπι-
κοὶ κίνδυνοι, ψυχικοὶ κίνδυνοι ἰδού τὰ προέβντα τῆς ἀταξίης.

Ἡ τάξις δὲν εἶναι τόσον εὐκατέρθωτον πρῶτον, ὅσον φαίνεται εἰτιον
δὲ, ὅτι δὲν χρῆζει διδασκαλίας μάλλον, ἢ παραδειγματός καὶ ἀσκήσεως.
Δυσκόλως δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἀπαγγείλῃ λόγους ἀνοητοῦτερότερον
τῶν τοιῶνδε· « Τὴν δεινὰ ὥραν πρέπει νὰ ἐργασθῆς! Οὐτὸν νὰ ἐξέρχῃθῃς!
ἴκαθ' νὰ ἀποθέτετε τοὺς πόνους! Οὐτὸν νὰ κρατῆτε τὴν γραμμὴν! κτλ. »
καὶ ἔπειτα οὐτε αὐτὸς ποτε νὰ ἐκτελῇ τὰ παραγγέλματα ταῦτα τῆς τά-
ξεως, οὐτε νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τούτων δι' ἀμέλειαν ἢ μνησικακίαν.

Ὀλίγοι λόγοι καὶ ἀπὸς ἐν ἀρχῇ εἰρημῶν περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ
τάξεως ἀρκούσι· διότι ἡ τάξις ἢ ἐν τῷ σχολείῳ δὲν εἶναι πρᾶγμα τι δια-
μάθητον. Μετὰ τούτους δὲ ὅμως ἀπαιτεῖται, Α') αὐτὸς ὁ διδάσκαλος
ἀκριβῶς καὶ ἐνδελεχῶς νὰ τηρῇ τὴν τάξιν τοῦ σχολείου· Β') νὰ μὴ φαίδε-
ται χρόνον καὶ κόπον, μάλιστα ἐν ἀρχῇ τοῦ σχολικοῦ ἔτους, ὅπως ἀσκήσῃ
τοὺς παῖδας εἰς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ τάξιν. Συμφέρει τὸν πρῶτον μῆνα νὰ
γίνεται ἐλαχίστη μάθησις χάριν τῆς εἰς τὴν τάξιν ἀσκήσεως μάλλον. Ἡ
καθ' ὅλον τὸ σχολικὸν ἔτος νὰ ταράσσεται καὶ διακόπτεται καθ' ἑκάστην
ἢ διδασκαλίαν δι' ἄγνοιαν ἢ ἀνασκαλίαν τῆς τάξεως· Γ') νὰ φροντίζῃ
ἀδικλείπτως, ὅπως τηρῆται, ἢ, παρασσομένη, εὐθὺς ἀποκαθίσταται ἢ
ἐκάστοτε προσήκουσα τάξις.

Τῆς καθ' ὅλου σχολειακῆς τάξεως διακρίνομεν τέσσαρα μέρη· α') τὴν
πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας τάξιν· β') τὴν κατὰ τὴν διδασκαλίαν
τάξιν· γ') τὴν μετὰ τὸ τέλος τῆς διδασκαλίας τάξιν· δ') τὴν μεταξὺ
δύο μαθημάτων τάξιν.

α) Ἡ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς διδασκαλίας τάξις.

Οἱ μαθηταὶ ὀφείλουσι νὰ ἦναι ἐν τῷ σχολείῳ ἢ μέχρι ἢ λεπτῶν πρὸ
τῆς τεταγμένης ὥρας τῆς ἐνάρξεως τῶν πρὸ μεσημβρίας ἢ μετὰ μεσημ-
βρίαν μαθημάτων. Οἱ πρότερον ἐρχόμενοι θὰ εὐρίσκωσι τὴν θύραν τοῦ
σχολείου κεκλεισμένην, καὶ αὕτη εἶναι ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δυνατὴ τι-
μωρία. Ὅπου ὅμως ὑπάρχει ἐπιστάτης ἢ ἐπιμελητῆς ἐν ἐνεργείᾳ, δύνα-
ται νὰ παραταθῇ ὁ χρόνος τῆς συναθροίσεως τῶν μαθητῶν καὶ μέχρις
ἡμισείας ὥρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως. Ἄν δὲ τινες ἔρχονται καὶ πρὸ τῆς ὥρας
ταύτης, δὲν ἀποδιώκονται μὲν, ἀλλὰ εἰσερχόμενοι τιμωροῦνται διὰ περιο-
ρισμοῦ, ὀρθοστασίας, κτλ.

Οἱ ὕστερον τῆς τεταγμένης ὥρας ἐρχόμενοι, ἂν μὲν ἦλθον ὀλίγον τι
μετὰ τὴν εἴσοδον τοῦ διδασκάλου, ὀρθοστατοῦσι κατὰ τὴν πρώτην ὥραν·
ἂν δὲ ἦλθον μετὰ τὴν ἐναρξίν τῆς διδασκαλίας, πρὸς τὴν ὀρθοστασίαν κρα-
τοῦνται μετὰ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων ἐν τῷ σχολείῳ, ἴσον χρόνον ὅσον
ὑστέρησαν, ἢ ἐν ἐπαναλήψει καὶ διπλάσιον.

Ὅπου αὐτὸς ὁ διδάσκαλος καὶ ἐπιστάτης ἐν τῷ σχολείῳ, ὀφείλει νὰ
ἔρχεται τοῦλάχιστον ἢ 5 λεπτὰ εἰς τὸ σχολεῖον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν
μαθημάτων, ἵνα ἀνοίγῃ τὸ σχολεῖον ἢ τὴν αὐλὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς μαθη-
τάς, καὶ ἵνα ἐπιμελῆται αὐτῶν. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πρέπει νὰ προτοι-
μάξῃ καὶ πᾶν ὅ τι θὰ ἦναι χρήσιμον εἰς τὴν διδασκαλίαν, οἷον νὰ γράφῃ
ἐπὶ τοῦ πίνακος, νὰ διευθετῇ τὰ διδασκτικὰ ὄργανα κ. τ. λ. ἵνα μὴ χάνῃ
χρόνον ἐν καιρῷ τῆς διδασκαλίας.

Ὅπου ὑπάρχει ἴδιος ἐπιστάτης ἄξιος, ἢ ἐπιμελητῆς, δύναται ὁ διδά-
σκαλος νὰ ἀναθέσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ἔργον τῆς ἀνοίξεως τοῦ σχολείου καὶ τῆς
ἐπιβλέψεως. Ἀλλὰ καὶ τότε ὀφείλει ὁ διδάσκαλος ἢ λεπτὰ τοῦλάχιστον
πρὸ τῆς ἐνάρξεως νὰ εὐρίσκαται ἐν τῷ σχολείῳ χάριν τῆς εἰρημένης
προετοιμασίας.

Ἄν τὸ σχολεῖον ἔχῃ αὐλὴν εὐρύχωρον, συμφέρει πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν
μαθημάτων οἱ μαθηταὶ νὰ περιφέρονται ἐν τῇ αὐλῇ, ἂν ὁ καιρὸς τὸ συγ-
χωρῆ. Ἄλλως, ὡς εἰσερχόμενοι εὐθὺς εἰς τὸ σχολεῖον.

Ἄν οἱ μαθηταὶ περιφέρονται διαλελυμένοι ἐν τῇ αὐλῇ καὶ πρόκειται

νά εισέλθωσιν, ἂς μὴ εἰσέρχονται μηδέποτε πάντες σωμαθῶν καὶ ἀτάκτοι, ἀλλ' ἂς συντάσσονται πρῶτον ἔξω κατὰ τὰ βήθη, ἰσταμένον ἓν τινι πλευρῇ τῆς αὐλῆς κατὰ σειράν τῶν ἐπιμελητῶν τῶν βήθων (περὶ τὴν κατωτέρω) καὶ τασσομένων τῶν τοῦ αὐτοῦ βήθου ἐπισθῆν τοῦ οἰκίου ἐπιμελητοῦ, καὶ οὕτως ἂς εἰσέρχονται ἕκαστον βήθη κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν.

Ἄμα εἰσερχόμενοι οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς διδασκαλίας, ἀποθέτουσι τοὺς πῆλους καὶ τοὺς σάκκους των εἰς τὴν ἐκαστῇ προτεταγμένην θέσιν, λαμβάνουσι ἐκ τοῦ σάκκου τὰ ἀναγκαῖα βιβλία καὶ ἔργα καὶ καταλαμβάνουσι ἕκαστος τὴν προτεταγμένην αὐτῷ θέσιν ἐπὶ τῶν βήθων, ἣν οὐδέποτε δύναται νὰ ἀλλάξῃ ἀσχεσίτως.

Εἰς τὴν κατὰ τὴν τῶν παιδῶν ἐπὶ τῶν βήθων πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ ἴσῃ πολὺ δίκαιος καὶ εὐσυνείδητος. Εἶναι φανερόν ὅτι αἱ ἐγγυτέρω τῆς ἑδρας τοῦ διδασκάλου θέσεις πλεονεκτηοῦσι τῶν ἀπωτέρω. Κατὰ τι πλεονεκτηοῦσι καὶ αἱ κατὰ τὰ ἄκρα τῶν βήθων καθήμενοι τῶν ἐν τῷ μέσῳ. Ὡς ὅρος κατατάξεως πρέπει νὰ τίθεται ἡ ἡλικία, ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ κατάρτησις, καὶ τὸ εὐαγίον ἢ δυσάγιστον τῶν παιδῶν. Διὰ τοῦτο οἱ νεώτεροι πρέπει νὰ τοποθετοῦνται πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἢ μεσηλικὴν καὶ οἱ δυσήσοι· ἔτι δὲ οἱ εἰς τὴν ἀταξίαν ἐπιρριπτοὶ καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον δεόμενοι τῆς ἐπιβλέψεως τοῦ διδασκάλου. Αὐτοὶ ὅμως οὕτοι, ἔταν ἡ ἀταξία αὐτῶν εἴη ἀδιόρθωτος καὶ ἐλλείγων τῶν μέσων ἢ μείζονος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, συμφέρει νὰ καθίσωσιν ἐπισθῆν τῶν ἄλλων, ἵνα μὴ ἐνοχλῶσι τοὺς ἄλλους ἀτακτοῦντες ἢ βλάπτουσι διὰ τοῦ μακροῦ πωροδείγματος.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλαι περιστάσεις πρέπει νὰ λαμβάνονται εἰς ἔψιν κατὰ τὴν κατὰ τὴν τάξιν οἶον, ἀσθενικοὶ παῖδες νὰ μὴ τοποθετοῦνται ἐν γειμῶνι παρὰ τὴν ὄραν, ἐσκιατραφημένοι νὰ μὴ ἐπιτίθενται εἰς τὴν ἑσῆον. Δύο ἢ πλείονες εὐτακτοὶ παῖδες καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους συμφέρει νὰ καθίσωσιν παρ' ἀλλήλους· ἂν ὅμως ἡ φιλικὴ των συνίσταται εἰς τὸ νὰ συμπαίζωσι καὶ συντακτοῦσι, πρέπει νὰ χωρίζονται. Πολυλάκις ἀτακτοὶ καὶ ἀπειροκαλοὶ μαθηταί, μὴ ἐστερημένοι δὲ φιλοτιμίας, συμφέρει νὰ καθίσωσιν παρ' εὐτακτοῦ καὶ φιλόκαλον γάρον παραδείγματος. Χρεῖα ὅμως προσοχῆς, μήπως βλάπτεται ὁ ἀγαθὸς μαθητὴς ἐκ τῆς γυναικείας ταύτης. Τοιαῦται περιστάσεις καθιστῶσιν ἀναγκαῖα καὶ ἐν τῇ τοῦ σχολικοῦ ἔτους τινὰς μεταβάσεις. Ἡ μεταβολὴ ὅμως ὡς ὅμοιότης ἢ τιμωρία τῶν ἐπιμελῶν καὶ εὐτάκτων, ἢ τῶν ἐναντίων ἀποδοκιμαζέται.

Εἰς τὰ ἄκρα τῶν βήθων τοποθετοῦνται οἱ ἰκανώτατοι καὶ ἐπιμελέ-

στατοὶ τῶν μαθητῶν, ὀνομαζόμενοι ἐπιμεληταὶ τῶν βήθων. Τὰ ἔργα τούτων, ὡς τοιούτων, θὰ δηλώσῃ ἡμῖν προῖαν ὁ λόγος.

Διὰ πᾶσαν ἐνδεχομένην καὶ ἀναπόφευκτον ἀπουσίαν τοῦ διδασκάλου ἐκ τῆς αἴθουσας τῆς διδασκαλίας, διορίζεται ὁ ἐπιμελέστατος καὶ εὐτακτότατος πάντων τῶν μαθητῶν, ἔτι δὲ καὶ αὐστηρότατος τὸ ἦθος, γενικῶς ἐπιμελητῆς αὐτῶν. Οὗτος καταλαμβάνει τὴν ἑδραν τοῦ διδασκάλου, ὑπομιμνήσκει πρῶτον εἰς τοὺς ἐκτρεπομένους τὸ καθήκον των, καὶ ἂν ἐκεῖνοι διατελῶσιν ἀτακτοῦντες, σημειοὶ αὐτοὺς καὶ παραδίδει τὴν σημείωσιν εἰς τὸν διδάσκαλον. Οὗτος δὲ μετὰ σύντομον ἀπολογίαν ἐπιβάλλει εἰς αὐτοὺς τὴν προσήκουσαν τιμωρίαν.

Ἐν τούτοις ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ φροντίζῃ, εἰ δυνατόν, μηδέποτε νὰ λείπῃ ἀπὸ τῆς αἴθουσας τῆς διδασκαλίας, ἔταν ὑπάρχωσιν ἤδη ἐν αὐτῇ οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι. Αἱ πλείστα ἀφορμαὶ νεανιευμάτων καὶ ἄλλων ἀταξίων δίδονται ἐν καιρῷ τῆς ἀπουσίας τοῦ διδασκάλου. Ἐρρήθη δὲ ὅτι συμφέρει νὰ προλαμβάνωνται τὰ σφάλματα μᾶλλον ἢ νὰ τιμωρῶνται γινόμενα. Ἐπειτα τὴν αἴθουσαν τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ μάθωσιν οἱ μαθηταὶ νὰ ὑπολαμβάνωσιν ὡς τόπον ἱερῶν καὶ νὰ φέρονται μετὰ πολλῆς εὐλαβείας ἐν αὐτῇ. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἐλαφρῶν ἀκόμη ἀταξίων αἱ ἀφορμαὶ νὰ ἀφαιρῶνται, αἵτινες ἴσως ἔξω ἐν τῇ αὐλῇ γινόμεναι δὲν θὰ ἴσαν ἄξιαι τιμωρίας.

β) Ἡ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τάξις.

Ὅπου πολλοὶ διδάσκαλοι συναργάζονται ἐν τινι σχολείῳ, ὁ ἐπιστάτης θὰ κρούῃ τὴν κώδιον ἀκριβῶς κατὰ τὴν τεταγμένην ὄραν τῆς ἐνάρξεως, καὶ ἐν τούτῳ οἱ διδάσκαλοι ἀμελλητὶ ἐμβαίνουν εἰς τὰς αἰθούσας τῆς διδασκαλίας των. Οἱ μαθηταὶ, εἰσερχόμενοι τοῦ διδασκάλου, θέτουσι γοργῶς τὰ ἐπὶ τοῦ γραφείου βιβλία καὶ πλάκας ὑποκάτω ἐπὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ σκεπτικῆς, καὶ ἀνίστανται κοσμίως. Μετὰ τοῦτο, κελεύοντας τοῦ διδασκάλου, κάθονται. Ἐπειτα κελεύει ὁ διδάσκαλος «Τὰς χεῖρας ἐπάνω!» καὶ οἱ παῖδες ἀνατείνουσι τὰς χεῖρας ἀμφοτέρως, ἔχοντες ὑπτίον τῆς χειρὸς ἐστραμμένον πρὸς τὸν διδάσκαλον. Ὁ διδάσκαλος παρερχόμενος θεωρεῖ τὰς χεῖρας πάντων, ἂν ἴηαι καθαραὶ. Μετὰ τοῦτο κελεύει «Στρέψατε αὐτάς!» καὶ οἱ παῖδες στρέφουσι τὸ πρᾶν τῆς χειρὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον, ὥστε πάλιν παρερχόμενος θεωρεῖ αὐτάς. Μετὰ τοῦτο κελεύει «Τὰ μανδύλιά σας!» καὶ οἱ παῖδες ἐκφέρουσι ἐκ τῶν θυλακίων τὰ μανδύλιά των καὶ ἐπιδεικνύουσιν αὐτὰ πρὸς τὸν διδάσκα-

λον. Παρερχόμενος ὁ διδάσκαλος πρὸς θεωρίαν τῶν χειρῶν, θεωρεῖ ἄρμα καὶ τὰ πρόσωπα τῶν μαθητῶν καὶ τὰ ὄτα, ἂν ἦναι καθαρὰ, καὶ τὴν κεφαλὴν, ἂν ἦναι λελουσμένη καὶ ἐκτενισμένη, καὶ τὰ ὑποδήματα, ἂν ἦναι καθαρισμένα. Ὅσοι μαθηταὶ δὲν ἔχουσι τι τούτων καθαρὸν καὶ ἐν τάξει, ἢ ἀποστέλλονται εἰς τὴν βρύσιν τοῦ σχολείου, ἵνα νιφθῶσιν, ἢ τοποθετοῦνται εἰς θέσιν ἀποκεχωρισμένην ἀπὸ τῶν ἄλλων μαθητῶν, ἢ μετὰ συχνὴν ἐπανάληψιν ἀποπέμπονται εἰς τὴν οἰκίαν, ἵνα ἐκεῖ καθαρισθῶσι.

Μετὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς καθαριότητος γίνεται ἡ προσευχή. Πάντες ἀνίστανται ἐπὶ τῷ κελεύσματι τοῦ διδασκάλου καὶ σταυροῦσι τὰς χεῖρας, καὶ ἀφοῦ οὗτος βεβαιωθῆ ὅτι ἐπικρατεῖ ἐντελής σιγὴ, τάξις καὶ προσοχή, νεύει πρὸς τὸν ἐπιτετραμμένον τὴν ἀπαγγελίαν τῆς προσευχῆς μαθητὴν, καὶ οὗτος λέγει αὐτὴν μεγαλοφώνως, εὐκρινῶς καὶ σεμνῶς. Συνήθως προσευχὴ ἔστω τὸ « Ἄγιος ὁ Θεός » τρεῖς μετὰ τριῶν σημείων τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸ « Πάτερ ἡμῶν » καὶ τέλος πάλιν τρεῖς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἢ ἄδουσιν ἐν ἀρχῇ πάντες ἄσμά τι ἱερόν, καὶ μετὰ τοῦτο λέγει ὁ ἐπιτετραμμένος τὸ « Πάτερ ἡμῶν. »

Μετὰ τὴν προσευχὴν, κελεύοντος τοῦ διδασκάλου, καθίζουσιν οἱ μαθηταί, ἐν ἴσῃ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει οἱ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βάρου, καὶ ἐν εὐθυγραμμίᾳ οἱ ὀπισθεν ἀλλήλων· διότι οὕτω ὁ διδάσκαλος καὶ εὐκολώτερον ἐπιβλέπει πάντας καὶ εὐθὺς αἰσθάνεται καὶ τὴν ἐλαχίστην μετατόπισίν τινος.

Καθήμενοι πρέπει νὰ κρατῶσι τὸν κορμὸν τῶν εὐθῶν καὶ ὄρθιον, ἀκόμη καὶ ὅταν γράφωσι, τοὺς δὲ πόδας νὰ ἔχωσι παρ' ἀλλήλους ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου, οὐδέποτε ἐπ' ἀλλήλους, οὐδὲ νὰ κινῶσιν αὐτούς· τὰς δὲ χεῖρας, ἂν δὲν πρόπη νὰ κρατῶσι βιβλίον ἢ γραφίδα, ἢ νὰ σημάνωσι τι δι' αὐτῶν, πρέπει νὰ ἔχωσιν ἀείποτε συμπεπλεγμένους ἔμπροσθεν τῶν ἐπὶ τοῦ γραφείου· νὰ βλέπωσι δὲ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀτενῶς.

Πρὶν βεβαιωθῆ ὁ διδάσκαλος ὅτι πάντες οἱ μαθηταὶ ἔχουσι τὴν εἰρημένην στάσιν καὶ ὅτι ἐπικρατεῖ ἐντελής σιγὴ καὶ ἡρεμία, δὲν πρέπει νὰ ἀρχίσῃ τὴν διδασκαλίαν του.

Θὰ ἦτο ἀντιπαιδαγωγικόν, ἂν ἤθελεν ὁ διδάσκαλος ἐκάστοτε διὰ μακρῶν ὑπομνήσεων καὶ νοθετήσεων νὰ ἀποκαθιστᾷ τὴν εἰρημένην τάξιν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρκεῖ ἐπίσχεσις καὶ σιγὴ αὐτοῦ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ προσήλωσις αὐστηροῦ βλέμματος ἐπὶ τοὺς μῆπω ἐλθόντας εἰς τάξιν, ἵνα φέρῃ πάντας εἰς ταύτην. Εἰ δὲ μὴ, ἐν νεῦμα, ἐλαφρὸς κτύπος ἐπὶ τῆς ἑδρας, ἢ ἡρεμαία ἐκφώνησις « Προσοχή! » πάντως θὰ ἀποκαταστήσῃ αὐ-

τὴν. Ἐνταῦθα ἔχει εὐκαιρίαν ὁ διδάσκαλος νὰ ἐπιδείξῃ τὴν παιδαγωγικὴν δύναμιν τοῦ ὀφθαλμοῦ του.

Ἄν διὰ τι γελῶλον συμβεβηκὸς ἅπαντες οἱ μαθηταὶ θορυβήσωσι, τότε διατάσσει ὁ διδάσκαλος αὐτοὺς ἐντόνως καὶ σπουδαίως νὰ σηκωθῶσιν ὄρθιοι, πάλιν νὰ καθίσωσι, πάλιν νὰ σηκωθῶσι, νὰ ἀνατείνωσι τὰς χεῖρας καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τινὰς χειρονομίας, ἴσως καὶ νὰ ψάλλωσι τι, ἔπειτα νὰ καθίσωσι πάλιν, λαμβάνοντες τὴν προειπομένην στάσιν· ἐπὶ τινὰ χρόνον ἂς ἐπικρατήσῃ ἄκρα σιγὴ, ὁ δὲ διδάσκαλος ἐν τούτῳ προσβλέπει αὐστηρῶς τοὺς μαθητάς· ἔπειτα ἀναλαμβάνουσι τὴν δικαιοσύνην ἐργασίαν. Εἰς τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα ἂς καταφεύγῃ καὶ ὁσάκις οἱ μαθηταὶ ἕνεκα μακρῆς καὶ ὄχι πολὺ τερπνῆς διδασκαλίας, μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ θερμῇ, ἀποκάμνουσι καὶ ἀρχίζουσι νὰ ἀνησυχῶσι.

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν μαθήματος τινος συνήθως τηρεῖται ἡ ἑξῆς τάξις: α. γίνεται ἐξέτασις τοῦ προδεδιδαγμένου ἢ ἐπιθεώρησις οἰκιακῆς ἐργασίας· β'. ἐρμηνεία τοῦ ἐπομένου μαθήματος· γ'. ἐξέτασις τούτου ἂν κατενοήθη· δ'. γραπτὴ ἄσκησις τοῦ δεδιδυγμένου. Ἔτι δὲ πρέπει πάντοτε ὁ διδάσκαλος νὰ δίδῃ οἰκιακὴν ἐργασίαν. Ταύτης τὸ μὲν ποσὸν ρυθμίζεται πρὸς τὰς οἰκιακὰς περιστάσεις τῆς πλειονότητος τῶν παιδῶν σχολείου τινός. Ἄν δηλαδὴ ἐν τινὶ σχολείῳ μαθητεύουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐποροὶ παῖδες, καὶ εὐρίσκεται ἐν πόλει, ὅπου ὁ οἰκιακὸς βίος συνήθως εἶναι κανονικώτερος καὶ ὀλιγώτερον μεταχειρίζεται εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ τοῦ μαθητεύοντος παιδῆς, ἐκεῖ δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ ἐπιβάλλῃ πλεονον οἰκιακὴν ἐργασίαν. Ἐν δὲ ταῖς κώμαις, ὅπου ὁ οἶκος συνήθως διαθέτει εἰς τὰς χρεῖας τοῦ τὸν ἀπὸ τοῦ σχολείου ἐλεύθερον χρόνον τῶν παιδῶν, καὶ ἐν σχολείῳ ἀπόρων παιδῶν πρέπει νὰ εἶναι πολὺ μικραὶ αἱ οἰκιακαὶ ἐργασίαι. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ποῖον, ἢ ἐπιβαλλομένη οἰκιακὴ ἐργασία πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε τοιαύτη, ὅποιαν νὰ εἶναι βέβαιος ὁ διδάσκαλος ὅτι καὶ οἱ ἀσθενέστατοι τῶν μαθητῶν θὰ δύνανται νὰ τὴν ἐκτελέσωσιν ἄνευ ξένης βοηθείας.

Κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ ἐπιόντος μαθήματος, ἂν δὲν εἶναι χρεῖα νὰ βλέπωσιν εἰς βιβλίον οἱ μαθηταὶ ἢ νὰ γράφωσιν, εἰσέλθουσι νὰ ἔχωσι τὴν ἔμπροσθεν εἰρημένην στάσιν καὶ νὰ βλέπωσιν ἀτενῶς πρὸς τὸν διδάσκαλον. Ὁ δὲ διδάσκαλος πρέπει νὰ ὀρθοστατῇ, ἂν δὲν τοῦ εἶναι δυσφόρητον, καὶ νὰ μένῃ ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, οὐχὶ νὰ περιπατῇ ἄνω κάτω· διότι εἶναι δύσκολον εἰς τοὺς παῖδας νὰ παρακολουθῶσι τὰς κινήσεις αὐτοῦ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης δὲν πρέπει νὰ καταλείπῃ τὴν ἑδρὰν του.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ ἀποτείνῃ τὴν ἐξεταστικὴν ἐρώτησιν εἰς πᾶσαν τὴν τάξιν, οὐχὶ εἰς ἓνα μαθητὴν προνομασθέντα· διότι οὕτω μόνος ἐκεῖνος φροντίζει περὶ τῆς προσηκούσης ἀποκρίσεως, οἱ δὲ ἄλλοι νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἀπηλλαγμένους.

Ἡ ἐρώτησις πρέπει νὰ ἦναι σαφὴς καὶ ὠρισμένη, δηλαδὴ νὰ ἐπιδέχεται μόνον μίαν ὀρθὴν ἀπόκρισιν.

Ἄγυρτικαὶ εἶναι αἱ ἐρωτήσεις, καθ' ἃς ὁ διδάσκαλος λέγει σχεδὸν ὅλον τὸ ἀποκριτέον καὶ ἀφίνει εἰς τὴν μαθητὴν διὰ τινος ἢ τινων λέξεων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου ὑποδηλουμένων, νὰ ἀποτελειώσῃ τὴν ἀπόκρισιν· καταγέλαστοι δὲ ἐκεῖνοι, καθ' ἃς μόνον συλλαβαὶ τινες καταλείπονται εἰς τὸν μαθητὴν πρὸς ἀπόκρισιν.

Τὸ ἐρωτώμενον πρέπει νὰ δύνανται πάντες οἱ μαθηταὶ νὰ ἀποκριθῶσιν, εἰ δὲ μὴ οἱ πλεῖστοι.

Ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκ τῶν προτέρων ἠξεύρει ὁ διδάσκαλος ὅτι ὀλίγοι εὐφυεῖς δύνανται νὰ ἀποκριθῶσιν, δὲν πρέπει νὰ ἀποτείνῃ.

Ἄσχυτως δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζεται σχολιὰς ἢ ἀπατηλὰς ἐρωτήσεις.

Οἱ μαθηταὶ οἱ νομίζοντες ἑαυτοὺς ἱκανοὺς νὰ δώσωσι τὴν προσήκουσαν ἀπόκρισιν, σημαίνουν, τοῦτο μετριοφρόνως, ἀνατείνοντες τὸν πῆχυν τῆς δεξιᾶς καὶ τὸν λιχανὸν ἐκ τῶν δακτύλων, στηριζομένου τοῦ ἀγκῶνος ἐπὶ τοῦ βᾶθρου. Πᾶσα ἄλλοις σήμανσις, οἷον δι' ἀνατάσεως τῆς ὄλης χειρὸς, δι' ἀναστάσεως ἐκ τῆς θέσεως, διὰ προκύψεως, διὰ σύστροφῆς τοῦ δακτύλου ἐν τῇ ἀέρι, διὰ φωνῆς ἐγὼ! ἐγὼ! πρέπει ἀνευδρότως νὰ καταπολεμῆται.

Μετὰ τὴν ἐρώτησιν ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ δίδῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὸν ἀναγκαῖον χρόνον πρὸς σκέψιν ἢ ἀνάμνησιν· ἐπειτα ὀρίζει συνήθως ἐκ τῶν σημαινόντων ἓνα τὸν ἀποκρινοῦμενον. Δύναται ὁμοίως νὰ ὀρίξῃ εἰς ἀπόκρισιν καὶ ἐκ τῶν μὴ σημαινόντων, ὁσάκις νομίζει τοῦτο συμφέρον.

Ὁ ὀρισθεὶς ἀνίσταται ἐν τῇ θέσει τοῦ ὀρθίου, στηρίζει τὰς ἄκρας χεῖρας ἐπὶ τοῦ βᾶθρου, (ἢ καὶ σταυρόνει αὐτὰς εἰς μικροτέρας τάξεις,) βλέπει κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ ἀποκρίνεται ζωηρῶς καὶ εὐκρινῶς.

Ἡ ἀπόκρισις πρέπει νὰ ἦναι πλήρης πρότασις, οὐχὶ συμπληρωτικὴ τῆς ἐρωτήσεως τοῦ διδασκάλου.

Ἀποκρίσεις διὰ τοῦ ναὶ καὶ ὄχι, ἢ διὰ τινων λέξεων μόνον, εἰσὶν ἀπόβλητοι, καὶ ἂν ἦναι ὀρθαί. Ὁ λόγος εἶναι προφανής. Ἐν τῷ σχολεῖῳ δὲν πρόκειται νὰ μάθωσιν οἱ παῖδες μόνον τὰ πράγματα, ἀλλὰ νὰ ἀσκηθῶσιν καὶ εἰς τὸ λέγειν ὀρθῶς περὶ τούτων. Ἐν τούτοις μόνον εἰς κατωτέρας τάξεις πρέπει νὰ τηρῆται ἀπαράβητος ὁ νόμος οὗτος.

Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ἀποκριθῇ εἶναι τιμωρητέος, οὐ μόνον διὰ τὴν ἄγνοιαν τοῦ ἐρωτωμένου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐσήμανεν. Ἄν δὲ τις ἀποκρίνεται μὲν, ἀλλ' οὐχὶ τὴν ὀρθὴν ἀπόκρισιν, πρὶν καταδικάσῃ τὸν μαθητὴν ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ συλλογισθῇ, ἂν τὸ σφάλμα προέρχεται ἐξ ἀπροσεξίας τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ ἐρωτώμενον ἢ ἐξ ἀμελετησίας, ἢ μᾶλλον ἐκ παρεννοήσεως τοῦ ἐρωτωμένου, ἧς αἰτία εἶναι οὐχὶ σπανίως ἀμελής, ἀόριστος, ἐπιπόλαιος κατασκευὴ τῆς ἐρωτήσεως παρὰ τοῦ διδασκάλου. Ἐνταῦθα ἔχει ὁ διδάσκαλος εὐκαιρίαν νὰ διδαχθῇ μὲγα μέρος τοῦ Ἰνσῆθι σαυτοῦ παρὰ τῶν παιδίων, ἂν εἶναι ἐπιδεικτικὸς μαθήσεως, δηλαδὴ ἂν δὲν εἶναι ὀξύθυμος, καὶ ἂν δὲν κατέχεται ὑπὸ τῆς ψευδοφιλοτιμίας νὰ θέλῃ καὶ νομίζεται ἀνεμάρτητος, καὶ σφαλῆς νὰ αἰσχύνεται νὰ φανῇ εἰς τοὺς μαθητὰς ὅτι καὶ αὐτὸς ἐσφάλῃ.

Ὅταν πρόκειται περὶ πράγματος, τὸ ὁποῖον ὀφείλουσι πάντες νὰ ἠξεύρωσιν, οἷον κατὰ τὴν ἐξέτασιν μεμελετημένου μαθήματος, πρέπει νὰ περιμένῃ νὰ σημάνωσι πάντες. Ἄν ὀλίγοι σημαίνωσι, πάλιν δίδεται ἀφορμὴ εἰς τὸν διδάσκαλον νὰ συλλογισθῇ μήπως ἡ διδασκαλίᾳ ἦτο τροφὴ δύσπεπτος ἢ ὑπέρογκος εἰς τοὺς παῖδας, καὶ, ἀντὶ νὰ τιμωρῆσῃ αὐτοὺς, νὰ παρασκευάσῃ ἐκ νέου αὐτὴν εὐπεπτοτέραν.

Ἐν τῷ μαθητῆς τις ἐξετάζεται οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι νὰ προσέχωσιν, ἂν ἀποκρίνεται ὀρθῶς. Καὶ ἂν τις νομίζῃ ὅτι σφάλλεται πού ὁ ἐξεταζόμενος, οὐδόλως συγχωρεῖται νὰ παρεμπίπτῃ εὐθὺς διορθῶν, ἀλλὰ δικαιούται νὰ ἀνατείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ ὅταν εἶναι καιρὸς, ὁ διδάσκαλος ὀρίζει ἐκ τῶν σημαινόντων τὸν διορθώσαντα. Ἐπίστε ὁμοίως εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπαγορευθῇ καὶ τὸ νὰ ἀνατείνωσι τὴν χεῖρα, πρὶν ἀποτελειώσῃ τὸν λόγον τοῦ ἢ τὸ ἔργον τοῦ ὁ ἐξεταζόμενος· διότι ἐνδέχεται οὗτος μὲν νὰ λέγῃ ἢ νὰ ἐργάζεται ὀρθῶς, ἄλλος δὲ τις, νομίζων ὅτι σφάλλεται, ἀνατείνει τὴν χεῖρα, ὁ δὲ ἐξεταζόμενος ἐκ τούτου θορυβούμενος μεταπίπτει ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ εἰς τὸ ἐσφαλμένον.

Ἄντι ὀλίγων ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἶναι συμφερότερον νὰ ἐξετάζωνται πολλοὶ ἐπ' ὀλίγον χρόνον ἕκαστος· πολλοὶ μὲν, ἵνα συχνότερον ἐξεταζόμενοι πάντες, ὀλιγώτερον τολμῶσι νὰ ἀμελῶσιν, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ λάβωσι τὸν διδάσκαλον, καὶ ἵνα συχνότερον ἀσκῶνται ἐπ' ὀλίγον δὲ χρόνον ἕκαστος, διότι εἶναι δύσκολον ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ κρατῆται ἐντεταμένη ἢ προσοχὴ τῶν μὴ ἐξεταζομένων.

Οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ἀναμῆξ καὶ δι' ὀλίγων ἡμερῶν οἱ πάντες εἰς ἕκαστον μάθημα. Πρὸς τοῦτο δύναται ὁ διδάσκαλος νὰ καταστήσῃ δι' ἑαυτὸν τάξιν τινὰ ἄγνωστον καὶ ἀνεξιχνίαστον εἰς τοὺς μαθη-

τάς. Πρέπει δὲ νὰ φυλάττηται ἀπὸ δύο τινῶν, πρὸς ἃ ἀνεπαισθήτως παρατηρήθη ὅτι ῥέπει πᾶς διδάσκαλος πρῶτον, ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξετάζη συχνότερον τοὺς πλησίον ἑαυτοῦ καθημένους, ἵνα μὴ εἰς τὴν ἀδικίαν τὴν ἐξ ἀνάγκης προσγινομένην εἰς τοὺς ὀπισθεν καθημένους προσθέτῃ ὁ διδάσκαλος καὶ ἐκούσιον ἀδικίαν· δεύτερον, ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξετάζη συχνότερον τοὺς ἰκνωτέρους. Τούτου τοῦ δευτέρου αἴτιον εἶναι φυγοπραγμοσύνη τις τοῦ διδασκάλου, διότι οἱ ἀνίκανοι ἐξεταζόμενοι, παρέχουσι πράγματα εἰς τὸν διδάσκαλον.

Ἄν μέλλῃ νὰ γείνη ἀνάγνωσις ἢ γραφή, καὶ χρήσις ἄρα βιβλίων καὶ πλακῶν, πρέπει νὰ γίνεται ἢ ἀναφορὰ καὶ ἢ ὑπόθεσις τῶν ὀργάνων τούτων οὐ μόνον ἐν ταχει, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ ἡρεμίᾳ. Πρὸς τοῦτο γίνεται ἡ ἐργασία αὕτη διὰ τακτικῶν κελευσμάτων· δηλαδή κελεύει ὁ διδάσκαλος τὰ βιβλία (ἢ τὰς πλάκας) ἐπάνω! "Ἐν!" Ἐν τούτῳ συλλάμβάνουσι οἱ μαθηταὶ τὰ ἐπὶ τῆς σανίδος ὑποτεθειμένα βιβλία, κύπτοντες, ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἴδωσι, πάντες ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους. « Δύο!» Ἐν τούτῳ ἀνυψοῦσι τὰ ληφθέντα ὑπεράνω τοῦ γραφείου, ἔχοντες τὰς χεῖρας ὀριζοντεῖς. « Τρία!» Ἐν τούτῳ καταθέτουσιν αὐτὰ ἐπὶ τοῦ γραφείου ἀψοφητί. Ὁμοίᾳ τάξιν τηρεῖται καὶ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν. Εἰς τὸν "Ἐν!" ἀνυψοῦσι τὰ βιβλία εἰς τὰ δύο! θέτουσιν αὐτὰ ὑποκάτω· εἰς τὸ "Τρία!" θέτουσι τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ γραφείου συμπεπλεγμένας, καὶ λαμβάνουσι τὴν προσήκουσαν στάσιν.

Ἄν πρόκειται νὰ γράψωσιν ἐπὶ πλακῶν ἢ ἐπὶ χάρτου, κελεύει ὁ διδάσκαλος νὰ ὑψώσωσι τὰς γραφίδας, ἵνα ἴδῃ ἂν ἔχουσι πάντες καὶ ἂν εἶναι ἐν καλῇ καταστάσει (ἂν αἱ λίθιναι γραφίδες ἔχουσι τὸ προσήκον μέγεθος καὶ ἂν εἶναι ἐξεσμένα.)

Αἱ πλάκες τῶν παιδῶν πρέπει νὰ ἔχωσιν ἰκανὸν μέγεθος, νὰ εἶναι καλῶς κεχαραγμένα καὶ νὰ φέρωσιν ἐξήρητην τεμάχιον σπόγγου βεβρεγμένου. Εὐχρῆς ἔργον εἶναι νὰ μὴ λαμβάνωσιν οἱ παῖδες τὰς πλάκας μεθ' ἑαυτῶν εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ νὰ καταλείπωσιν αὐτὰς εἰς τὸ σχολεῖον. Ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει γίνεται ἐν καιρῷ ἡ διανομὴ ὧδε· προσκαλεῖ ὁ διδάσκαλος τοὺς ἐπιμελητὰς τῶν βάθρων καὶ δίδει εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τὸσας πλάκας, ὅσοι εἰσὶν οἱ καθημένοι ἐπὶ ἑκάστου βάθρου. Οὗτοι δὲ, ἀνὴν ὑπάρχῃ διάδρομος μεταξὺ ἑκάστου βάθρου, παρερχόμενοι ἔμπροσθεν καταλείπουσιν ἀνὰ μίαν εἰς ἕκαστον παιδα· ἂν δὲ δὲν ὑπάρχῃ, φέροντες τὰ ληφθέντα, καθίζουσι εἰς τὴν θέσιν τῶν, καταλείπουσιν ἔμπροσθεν ἑαυτῶν τὴν ὑποκάτω, καὶ τὰς λοιπὰς πάσας παραδίδουσι ἕκαστος εἰς τὸν παρακαθήμενον μαθητήν. Οὗτος πάλιν καταλιπὼν τὴν ὑποκάτω ἔμπροσθεν τοῦ παρακθίδει τὰς λοιπὰς εἰς τὸν κατόπιν, καὶ οὕτω μέχρι τέλους. Ἡ

αὕτη τάξις τηρεῖται καὶ κατὰ τὴν συναγωγὴν καὶ παράδοσιν τῶν πλακῶν εἰς τὸν διδάσκαλον. Ἴνα δὲ μὴ λαμβάνῃ ἄλλος ἄλλου πλάκα, χειροτέραν ἀντὶ καλλιτέρας, καλὸν εἶναι ἐν ἀρχῇ τοῦ σχολ. ἔτους ἕκαστος μαθητῆς νὰ καταβάλλῃ τὸ τίμημα εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ οὗτος νὰ φροντίσῃ περὶ ἀγορᾶς ὁμοιομορφῶν πλακῶν.

Ἡ ἅσα διατάραξις ἢ διακοπὴ τῆς διδασκαλίας πρέπει ἐπιμελῶς νὰ ἀποφεύγηται. Ἡ διδασκαλία καὶ ἀγωγή τῶν παιδῶν ἀπαιτεῖ, καθὼς ἡ κλώσησις, ἡρεμίαν καὶ ζέσιν. "Ὅθεν"

"Ἄν οἱ παῖδες θέλουσι νὰ ἐρωτήσωσι τι τὸν διδάσκαλον, πρέπει νὰ σημειώσωσι τοῦτο δι' ἀνατάσεως τῆς χειρὸς. Πρὶν ὁ διδάσκαλος ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς νὰ εἴπωσι τί θέλουσι, δὲν πρέπει νὰ συγχωρηθῇ μηδεμίαν ἐρώτησιν.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν δὲν συγχωροῦνται καταγγελίαι ἢ παράπονα τῶν μαθητῶν εἰς ἀλλήλους, ἢ ἀνακρίσεις. Τὰ τοιαῦτα ἢ διαλύονται συντόμως πρὸ τῆς ἐνάρξεως, ἢ ἀναβάλλονται μετὰ τὸ τέλος τοῦ μαθήματος.

Δὲν συγχωρεῖται κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας νὰ ἔρχωνται γονεῖς καὶ νὰ φέρωσι παράπονα ἢ νὰ ζητῶσι πληροφορίας, ἀλλὰ νὰ κάθηνται ἡσυχοὶ περιμένοντες τὸ τέλος.

Γονεῖς ἢ ἄλλοι ἐπισκεπτόμενοι τὸ σχολεῖον, δὲν συγχωρεῖται νὰ περιφέρονται ἄνω κάτω ἐν τῇ αἰθούσῃ, ἢ νὰ συνδιαλέγονται μετὰ τῶν μαθητῶν.

Οὐδεὶς διδάσκαλος τῶν συνεργαζομένων, παρῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἄλλου, συγχωρεῖται νὰ ἐπεμβάλῃ εἰς τὰ καθήκοντα ἐκείνου, ἐπιβάλλον ἡσυχίαν εἰς τοὺς μαθητὰς, διορθῶν τὰ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τυχόν σφάλματά του κ. τ. τ.

Ἄν εἰσέρχεται τις ξένος εἰς τὸ σχολεῖον, πρέπει νὰ ἀνίστανται οἱ μαθηταὶ μόνον ἀφοῦ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ὁ διδάσκαλος τὸ πρὸς τοῦτο σημεῖον.

Τὸ νὰ ἐξέρχωνται οἱ μαθηταὶ πρὸς χρείαν τῶν κατὰ τὴν ὥραν τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ ἀπομάθωσιν, ἀφοῦ καθ' ἑκάστην ὥραν θὰ γίνεται διάλειμμα καὶ θὰ ἐξέρχωνται οἱ μαθηταί. Ἐν τούτοις ὁ διδάσκαλος δὲν δύναται νὰ μὴ δίδῃ τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς ἐπιμόνως ζητοῦντας, ἀλλὰ νὰ ἐπιπλήττῃ καὶ νὰ τιμωρῇ αὐτοὺς, πλὴν, ἂν εἶναι βέβαιος ὅτι διὰ σωματικὴν ἀσθένειαν καὶ ἔχι δι' ἀπρνοησίαν ἢ κακὴν ἔξιν λαμβάνουσι χρείαν τούτου.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου προμεσημβρινοῦ καὶ μεταμεσημβρινοῦ μαθήματος σημειώνει ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ἔλεγχον τοὺς ἀπόντας μαθητὰς. Τοῦτο γίνεται ταχέως καὶ ἀλανθᾶστως ὡς ἐξῆς. Ἐκαστος ἐπιμελητῆς βάθρου γνωρίζει καλῶς τοὺς ἐπὶ τοῦ βάθρου του καθημένους μα-

Οὐτάς, ἀφοῦ πάντοτε οἱ αὐτοὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βήθρου καθίζουσιν. Ὁ διδάσκαλος λοιπὸν ἐρωτᾷ « Τίς λείπει; » Οἱ ἐπιμεληταὶ εὐθὺς ἀνίστανται, καὶ ὁ τοῦ Α' βήθρου λέγει μεγαλοφώνως « Ἐκ τοῦ Α' βήθρου λείπει ὁ δεινὰ καὶ ὁ δεῖνα! ἢ τὸ Α' βήθρον πλήρες! » Καὶ ὁ διδάσκαλος σημειώνει ἐν τῷ ἐλέγχῳ, ἐν ᾧ οἱ μαθηταὶ εἰσὶ καταγεγραμμένοι ἢ καθ' ἣν ἔχουσιν ἐπὶ τῶν βήθρων τάξιν ἢ μᾶλλον ἀλφαβητικῶς. Μετὰ τὸν πρῶτον λέγει ὁ δεῦτερος τοὺς ἀπόντας· μετὰ τοῦτον, ὁ τρίτος, μέχρι τέλους.

Οἱ μετὰ μίαν ἢ πλείονας ἀπουσίας ἐρχόμενοι εἰς τὸ σχολεῖον ὀφείλουσι νὰ φέρωσι γράμμα τῶν γονέων ἢ κηδεμόνων, δικαιολογοῦν τὴν ἀπουσίαν· ἄλλως τιμωροῦνται.

(ἔπεται συνέχεια).

ΣΗ. ΜΕΡΑΓΓΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ ΛΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.

(ἔδ. συντ. σελ. 105)

ΜΕΡΟΣ Α'.

Τὰ δὲ παραγγέλματα, οἷς ἠκολούθησαν πρὸς ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν καὶ τὸν τρόπον καὶ τὰ ἐπὶ τούτῳ βοηθήματα θὰ ἐπληροποροῦμεθα ἐν πλάτει καὶ ἀκριβείᾳ, ἂν διεσώζοντο τὸ παρὰ Μακροβίῳ (Saturn III 6) μνημονευόμενον σύγγραμμα τοῦ περιωνύμου Μάρκου Πορκίου Κάτωνος, τοῦ τιμητικοῦ « de liberis educandis » περὶ τοῦ πῶς δεῖ ἀνατρέφειν τοὺς παῖδας καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Τερεντίου Οὐάργωνος, ἀνδρὸς λογιωτάτου ἀπάντων τῶν Ῥωμαίων « Antiquitates rerum humanarum » ἢ ἄλλου τινὸς Τερεντίου βιβλίον, ἐν αἷς ἱστοροῦνται Ῥωμαϊκὰ γεγονότα. Τούτων ἀπάντων γίνεται ἡ προσήκουσα μνήμη καὶ ἐκτίμησις ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν εἰδικῶς περὶ τὸ ζήτημα τῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ἀγωγῆς καὶ παιδείας ἀσχοληθέντων Niemeyer, Cramer, Krause κτλ. Καὶ ὅμως ἐκ τῆς συλλογῆς τῶν εἰς τὴν δημοσίαν ἀγωγὴν καὶ τὸν κατ' οἶκον βίον ἀναφερομένων πιστεύεται, ὅτι οὐτ' ἐν τῇ περὶ ἧς ὁ λόγος περίοδῳ, οὐτ' ἐν τῇ ἐπομένῃ ἢ ἀγωγὴ ἐγένετο δημοσία, ἀλλ' ἰδιωτικὴ· διότι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐθέσπισαν διὰ νόμων ἵνα οἱ

παῖδες αὐτῶν ἀνατρέφονται καὶ διδάσκονται δημοσίᾳ, μηδ' ἵνα αἱ σωματικαὶ ἀσκήσεις ἐπιτελοῦνται κατὰ προδιαγεγραμμένον τρόπον, ὅτε νομίζοντες, ὅτι ταῦτα δεόν ν' ἀφίνηται εἰς τὴν κρίσιν τῶν γονέων. Ἐν ταῦτοις ἐπειδὴ ἡ Ῥωμαϊκὴ οἰκογένεια ἦτο ὁ πυρὴν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς, ἠμπόρουν νὰ πιστεύωσιν, ὅτι ἡ νομοθεσία ἐξετέρευτο κατὰ τὸ θέλημα τῶν Ῥωμαίων. Καὶ ταῦτο μὲν οὐχὶ ἐκ τύχης, ἀλλὰ προβουλευμένως ἐπετέρευτο τοῖς γονεῦσιν, ὡς ἐμφαίνει τὸ ἐξῆς περὶ πολιτείας (IV 2) χωρίον τοῦ Κικέρωνος « κατ' ἀρχάς, λέγει ὁ Κικέρων, δὲν ἠθέλησαν (οἱ Ῥωμαῖοι) ἵνα ἡ ἀνατροφή τῶν παιδῶν, περὶ ἣν οἱ Ἕλληνες πολλὰ μάτην ἐμόχθησαν καὶ δι' ἣν μόνην ὁ Πολύβιος ὁ ἡμέτερος ξένος καταμέμφεται τὴν ὀλιγωρίαν τῶν ἡμετέρων καθεστώτων, ὀρισθῆ δι' ἐγχωρίων νόμων ἢ δημοσίᾳ νὰ προβάλληται, ἢ νὰ ἦναι καὶ ἡ αὐτὴ ἀπάντων. » Αἰτία δὲ τοῦ πράγματος (ἣν παρασιωπᾷ ὁ Κικέρων) ἦτο πιθανῶς, ὅτι τὰ τέκνα δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν πολιτείαν, ὡς παρὰ Λακεδαιμονίους, ἀλλ' εἰς τοὺς γονεῖς ἢ κάλλιον εἰπεῖν εἰς τὸν πατέρα ἔχοντα καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὴν οἰκογένειαν ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ κυριότητα. Ἴνα λοιπὸν μὴ φαίνεται μειομένη ἡ ἐν τῷ οἴκῳ κυριαρχία ἀπήρесе τοῖς Ῥωμαίοις ἢ καθιέρωσις ῥητοῦ γνώμονος, ἢ νόμου, πρὸς ἣν ὀφείλε νὰ μετασφραζομένη ἡ ἐκπαίδευσις καὶ δὴ ἄπαντες, ἢ οἱ πλείστοι νὰ ἐκμορφῶνται ἐν τοῖς ἑαυτῶν διδάγμασι. Ἐντεῦθεν ἅπαντα, ἢ καὶ τὰ πλείστα, παρέμειναν τοῖς γονεῦσι, διὸ ὁ Σενέκας (de benef. III, 17) λέγει « ἐπειδὴ τῇ νεότητι ὀφελίμων εἶναι τὸ ἀρχεσθαι, ἐτάξαμεν ἐπ' αὐτῶν οἶοναι κατ' οἶκον ἀρχοντας, ὅφ' ὧν τῆς φυλακῆς νὰ συγκρατῶνται. » Ὅθεν δημόσια σχολεῖα ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ δὲν ὑπῆρχον παρὰ Ῥωμαίους. Μνημονεύουσι δὲ οἱ συγγραφεῖς τὰ ἐν τοῖς σχολείοις πράγματα καὶ τοὺς ἐν δημοσίοις τόποις ἐπιτελουμένους ἀγῶνας. Πρώτην μνημὴν Ῥωμαϊκοῦ σχολείου¹ ποιεῖται Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς (Ῥωμ. Ἀρχ. I'. 93) ἱστορῶν, ὅτι ὁ Νάβιος ὀνομαστὸς οἰωνοσκόπος τῆς ἐποχῆς τοῦ Ταρκυνίου Πρίσκου παῖς ὧν ἔτι ὠδηγήθη εἰς Ῥώμην ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς, διαγόντος τὴν περὶ τὴν μαντοσύνην ἐπιδεξιότητα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπέμφθη εἰς σχολεῖον. Ἐκμαθὼν δὲ τὰ πρῶτα στοιχεῖα παρὰ διδασκάλῳ Ἐτραύσκῳ ἐμπειροτάτῳ τῶν μελλόντων ἐρμηνευτῆ, παρεδόθη πρὸς ἐκπαίδευσιν. » Ἡ ἀφήγησις ἔχει τι τὸ μυθώδες, ὡς ἄλλα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ περὶ σχολῶν ἱστοροῦμενα. Ἄλλως ἐποχῆς

¹ Τὰ παρὰ Ῥωμαίους παιδαγωγεῖα ἐκαλοῦντο scholae ἢ τοὶ σχολαί, ἀνάπαυλαι, ἀπὸ τοῦ ἐπιπάγου δημοσίου βίου, ἢ ludii=ἀγῶνες τοῦ πνεύματος, αἱ δὲ διδάσκοντες ludii magistri=διδάσκαλοι τοῦ ἀγῶνος.

μνησται ὁ Λίβιος (VI 25) ὁ Κάμιλλος δὴλον ὅτι εἰσελάσας εἰς τὴν εἰρη-
νευθεῖσαν πόλιν τῶν Τούσκων βλέπει ἀναπεπταμένους τὰς πύλας καὶ ἐν
ἀνοικτοῖς προκλήμασιν ἅπαντα προκείμενα καὶ παιδαγωγεία θροοῦντα
ἐκ τῶν φωνῶν τῶν μαθητῶν. Ἄλλαχού πάλιν (V, 27) ἱστορεῖται ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ τὸ παιδευτήριον τῶν Ἑτρούσκων τὸ ἐν Φαλερίῳ (πρωτεύουσα τῶν
Φαλίσκων τὰ νῦν civitas Castellana) καὶ τὸ παρὰ τοῖς Φαλίσκοις ἐπικρα-
τήσαν ἔθος, καθ' ὃ πλείονες ἅμα παῖδες τὸν αὐτὸν διδάσκαλον καὶ παι-
δαγωγὸν ἔχοντες διστέλουν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν αὐτοῦ, ἐπάγοντος τοῦ
Λιβίου, ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη παρέμεινεν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ ἐπο-
χῆς, καὶ ὅτι οἱ τῶν προχόντων υἱοὶ ἐξεπαιδεύοντο ὑπὸ τοῦ διαπρέπον-
τος ἐπὶ ταῖς γνώσεσιν. Εἰ καὶ ὁ Λίβιος ἀφηγεῖται τὸ γεγονός οὐχὶ πολὺ
ἐπηκριβωμένως, ὅπως ποτ' ἂν ἦ ἐκ τῶν λέξεων αὐτοῦ κατάδηλον γίνεται,
ὅτι καὶ πλείονες ἐγένοντο οἱ ἐν Φαλερίῳ διδάσκαλοι καὶ πλείστοι τῶν
μαθητευομένων διεπιστεύοντο ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἐνὸς ἐκάστου ἐκείνων,
ὅτι τῶν ἐπιφανῶν οἱ υἱοὶ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τοῦ λογιωτέρου καὶ ὅτι τε-
λευταῖον κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Καμίλλου καὶ τοῦ Λιβίου οὐπω κατίσχυσε
τὸ ἔθος, ὥσθ' ὁ αὐτὸς νὰ ᾖ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς τῶν παίδων,
ἀλλ' ὅτι παρ' Ἑλλησιν ἐνέμεινεν ἡ συνήθεια αὕτη μέχρι τῶν χρόνων τοῦ
Λιβίου. Ὁ δὲ Πλούταρχος λέγει, ὅτι οἱ Φαλίσκοι, ὡς οἱ Ἕλληνες, εἶχον
κοινὸν τὸν αὐτὸν καὶ διδάσκαλον καὶ παιδαγωγὸν, μὴ προστεθείς ὅμως
τίνας τῶν Ἑλλήνων. Ὅπου δὲ παιδαγωγοὶ παρακολουθοῦντες τοὺς παῖδας
ἐχρησίμευον καὶ ὡς διδάσκαλοι, παρέδιδον τοὺς υἱοὺς ἐκείνων μόνον τῶν
οἰκογενειῶν, παρ' ὧν ἐλάμβανον μισθὸν καὶ οὐχὶ τοὺς τῶν ἄλλων πο-
λιτῶν. Ἐντεῦθεν δὴλον, ὅτι οὔτε παρὰ τοῖς Ἑτρούσκοις, οὔτε παρὰ τοῖς
Λατίνοις ὑπῆρχον δημόσια σχολεῖα ἐπισήμως ἰδρυμένα καὶ δημοσίᾳ δα-
πάνῃ συντηρούμενα, εἰς ἃ ἐπετρέπετο ἡ φοίτησις τῶν τέκνων ἁπάντων
τῶν πολιτῶν. Ἐν δὲ τῷ μνημοναύσειν Ῥωμαίων παιδευτήριον ἐπέρχεται
ἡμῖν χωρίον τοῦ Λιβίου (III, 44) ἐνθα παρέχεται τῷ ἱστορικῷ εὐθετος ἡ
εὐκαιρία ἵνα εἴπη τι βεβαιότερον περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Ῥωμαίων παιδεύ-
σεως καὶ τῶν σχολείων αὐτῶν, ἀφηγοῦμενος μάλιστα ἀρίγνωτον γεγονός,
τοσοῦτον ἀπέχον τῶν ἰδίων χρόνων, ἐν οἷς τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας
τέλειον μετεβλήθη, πλὴν ἀλλ' ὅμως ἄκρω δακτύλῳ ἀπτόμενος τῆς ὑποθέ-
σεως λέγει «διότι αὐτόθι ἐν μέσῳ τῶν καπηλείων ὑπῆρχον παιδαγωγεία.»
Μικρὸν δ' ἀκριβέστερον ἀφηγεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὁ Διονύσιος. Ἐνθ'
ἀνωτέρω (II, 21). Ὁ Ἀππιος Κλαύδιος δέκαρχος ἐπλήγη τῷ ἔρωτι τῆς
ἐκ πληθῆτων ὀργωμένης ὠραίας Οὐεργινίας, ἥτις τὸ 15 ἔτος τῆς ἡλικίας
ἄγουσα καὶ μνηστητευμένη ἐφοῖτα εἰς παιδαγωγεῖον, ἐργαζόμενον ἐν

καλύβαις, κειμέναις παρὰ τὴν ἀγορὰν. Οὐδέποτε δ' ἐν τοῖς ἐμπροσθεν
ὠμίλησε περὶ Ῥωμαίου παρθενωγείου, οὐδὲ περὶ σχολῆς, εἰς ἣν ἐσύ-
χναζον αἱ τὴν ἡλικίαν ἀκραιότεραι παρθέναι. Καὶ ἡ σχολή, εἰς ἣν ἐφοῖτα
ἡ Οὐεργινία καὶ αἱ ἄλλαι κόραι, ἦτο ἰδιωτικὴ. Ἐντεῦθεν καταδεικνύεται,
ὅτι παρὰ Ῥωμαίους ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ὑπῆρχον τοιαῦτα παιδα-
γωγεία, ἐν οἷς οἱ παῖδες προστοιχειοῦντο. Ἄλλὰ δημόσια σχολεῖα αὐτὸ
ἐν τοῖς ἐπιγενεστέροις καιροῖς, ὅτι ἠττηθέντων τῶν Καρχηδονίων, τῶν
Μακεδόνων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν βασιλέων μέγιστος
πλοῦτος καὶ ἀνάριθμα χρήματα ἐπεσωρεύθησαν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ
δημοσίῳ ταμείῳ, ἀνευρίσκονται παρὰ Ῥωμαίους, οἵτινες τὸ ἔθος τῆς κατ'
οἶκον ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων αὐτῶν, τὸ παρὰ τῶν προγόνων παραλη-
φθὲν, πιστῶς ἐτήρησαν καὶ καθ' ἅπαντας τοὺς χρόνους τῆς δημοκρατίας.
(ἔπεται συνέχεια).

Κ. ΠΙΣΤΡΗΣ

Δ.

Οὐδὲν τὸ μικροῦ λόγου ἄξιον ἐν τῇ διαγωγῇ τοῦ παιδός.

(ὅδε συνεχ. ἐστὶ 153).

Μικρά τις κατὰ τὸ φαινόμενον ἔλλειψις, παραμεληθεῖσα δύναται νὰ
καταστῇ πηγὴ σοβαροῦ καὶ ἐπικινδύνου ἐλαττώματος. Τὸ μικρὸν δένδρον,
τὸ ὅποιον ἐν τῇ αὐξήσει του κλίνει πρὸς τὸ ἐν ἢ τὸ ἕτερον μέρος, ἀνευ
τῆς μεσολοβήσεως τοῦ κηπουροῦ ἀναμφιβόλως ἠθελε γίνεαι στρεβλὸν καὶ
ἐλλειμματικόν. Ἄν ἀγαπᾷς τὸ τέκνον σου, τὸν μαθητὴν σου, δὲν θὰ καμ-
μύσης τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ μικρὰ ἁμαρτήματά του, ἀλλῶς θὰ ἔλθῃ
ἡμέρα καθ' ἣν θέλουσιν ἀντηγήσει εἰς τὰ ὠτά σου θορυβώδεις κραυγαί,
φωναὶ αἰτίνας θὰ σὲ κάμωσι νὰ φρικιάσης. Ἔσο ἀνεκτικὸς πρὸς τὰ τέκνα
σου, καὶ δείκνυε μακροθυμίαν πρὸς τὰς ἀδυναμίας, χωρὶς ὅμως νὰ σὲ δια-
λανθάνῃ ὅτι πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀσθενοῦς, πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ παθή-
ματος αὐτοῦ, δὲν πρέπει νὰ υποχωρῆς εἰς τὰς ἰδιοτροπίας του. Τοῦναν-
τίον μάλιστα πρέπει νὰ μεταχειρίζησαι πάντα τὰ δυνατὰ μέσα, ἵνα τὸν
βοηθήσῃ καὶ νὰ καταφείγῃς καὶ εἰς τὴν βίαν διὰ νὰ τὸν ἐξαναγκάσης
νὰ λάβῃ φάρμακον δυσάρεστον μὲν, ἀλλὰ σωτήριον. Εἶνε λοιπὸν λόγος
ἀποχρῶν νὰ μὴ ἐγγίσης τὸ ἔλκος, ἀν τοῦτο προξενῇ ἀλγηδόνος εἰς τὸν

πάσχοντα; Εἶνε αἰρετώτερον νὰ ἀφήσωμεν τὸ ἔλκος νὰ καταβρώσῃ τὰς σάρκας μέχρι τῶν ὀστέων, καὶ νὰ καταστῇ ἀνίατον, ἢ νὰ ποιήσωμεν ἐγκαίρως χρῆσιν ὠφελίμου καὶ δραστηρίου φαρμάκου; Οἱ φρόνιμοι γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ δὲν ἔχουσι ἀνάγκην τῶν τοιούτων παρατηρήσεων· γινώσκουσιν πόσω μᾶλλον ἐν τῇ ἀγωγῇ ἐπιτυχάνουσι λέγοντες κάμε τοῦτα, ἢ ἐρωτῶντες τί ἀέλεις γὰ κάμῃς; Ἄλλ' ὅταν, φεῦ, οἱ παιδαγωγοὶ, παῖδες καὶ αὐτοὶ ὄντες διὰ τὴν μικρὰν πνευματικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἔχουσι ἀνάγκην ἐπιστάσιος, τὰ πτωχὰ παιδία εἶσιν ἀληθῶς ὄρφανὰ, καὶ ἡ οἰκογένεια στερεῖται ὀδύγηοῦ. Ἐάν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι, παῖς τις κλέψῃ ἀθυρμάτιόν τι ἀφ' ἐνὸς τῶν συντρόφων του, παρέρχεται τὸ γεγονός τοῦτο ἐνσιωπῆ, χωρὶς νὰ προῖδωσιν, ὅτι αὐτὴ ἐκείνη ἡ χεὶρ ἢ τὸ ἀθυρμάτιον ἀφαίρεσασα, θὰ πειραθῇ ὕστερον νὰ κλέψῃ κόσμημά τι ἢ βελάντιον. « Οὐ γονεῖς, λέγει συγγραφεὺς τις Ἄγγλος, ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ ἔτι μικρὰ τέκνα ὑπερβαλλούσης ἐπιεικείας τῶν φθείρουσι πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς σπέρματα τῆς φύσεως· ἔπειτα ἐκπλήσσονται βλέποντες βυάκια ἀκάθαρτα, ὧν τὰς πηγὰς αὐτοὶ οὗτοι ἐρόλυναν. Διότι ἀφοῦ μεγαλώσωσι τὰ τέκνα τῶν καὶ μετ' αὐτῶν συναυξήσωσιν αἱ κακαὶ αὐτῶν ἕξεις, οἱ γονεῖς οἱ μὴ δυνάμενοι ἤδη νὰ διαθρύπτωσιν αὐτὰ, καὶ μετ' αὐτῶν νὰ διασκεδάζωσι, καλοῦσι τότε πρῶτον αὐτὰ πονηρὰ, πνεύματα διεστραμμένα, πλήρη κακίας· δυσχεραίνουσι βλέποντες αὐτὰ πεισματῶδη καὶ ἐπιρρεπῆ εἰς τὰς κακὰς ἐκείνας ἕξεις, ἅς τινες αὐτοὶ τοῖς ἐνέπνευσαν καὶ ὑπέθαλψαν. Καὶ τότε, ὅποτε εἶνε ἴσως λίαν ἀργά, πολὺ ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐκριζώσωσι τὰ κακὰ ἐκείνα βότανκ, ἅτινα αὐτοὶ ἰδίαις χερσὶν ἐφύτευσαν, καὶ ἅ τινες τόσοσιν βαθέως ἐρρίζωσαν, ὥστε δυσκόλως ἀποσπῶνται. Διότι, ἂν τι παιδίον συναίθισε κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν νὰ ἔχῃ πλήρη ἐλευθερίαν νὰ πράττῃ ὅ,τι θέλει, διατί ἀπορεῖς, ἀφοῦ ἀνδρωθῇ, ἂν ἔχῃ ἀξιῶσεις ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ προνομίου, καὶ τὸ πᾶν κινῆ, ἵνα ἐξακολουθῇ ἀπολαῦσον τοῦτου; Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον πρὶν ἢ μάθῃ νὰ ψελλίζῃ ἢ νὰ βιδίλζῃ, ἀπέκτησεν ὑπεροχὴν τινα ἐπὶ τῆς τροφῆς του, δυνάμενον δὲ ἤδη ὀλίγον νὰ λαλῆ ἔλαβε πλήρως κράτος ἐπὶ τῶν γονέων του, διὰ τί παραπολὺ, γενόμενον μέγα, δηλ. ταχύτερον καὶ δεξιότερον ἢ πρότερον, ἀφῆκε νὰ χαλεναγωγῆθῃ καὶ νὰ ἐξαναγκασθῇ νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου; Διατί ἀφοῦ ἐγκαταλείφῃ εἰς ἑαυτὸ μέχρι τοῦ ἐβδόμου τῆς ἡλικίας του ἔτους, κατὰ τὸ δέκατον τέταρτον ἢ τὸ 20 στερεῖται πρᾶγματι ὅπερ ἡ ἐπιεικεία τῶν γονέων του τοσοῦτον εἰς αὐτὸ ἐπεδαψίλευσεν; »

ΑΝΕΚΔΟΤΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΔΥΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ΥΠΟ ΠΑΝ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ.

Ἐπιστολὴ ἕκτη.

(συνεχ. τῆς 1^{ης} σ. 93)

Τὰ σχολεῖα τὰ δημοτικὰ οὐδέποτε ἐφάνησαν παρ' ἡμῖν γνωρίζοντα τὸν οὐσιώδη καὶ κύριον αὐτῶν σκοπόν. Ὡς τοιοῦτος ἐθεωρήθη πάντοτε ἡ διδασκαλία τῆς μηχανικῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ τῶν 4 πράξεων τῆς ἀριθμητικῆς. Ἄν δὲ ἐκτὸς τῶν μαθημάτων τούτων διδάσκωνται καὶ ἄλλα μαθήματα, τοῦτα δὲν λέγει ἄλλο ἢ ὅτι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐπεδιώχθη καὶ δι' ἄλλων μέσων. Τόσον δὲ ἐλεεινῶς καὶ ἀσυνειδήτως μανθάνονται τὰ μαθήματα ταῦτα καὶ τόσον τυραννικὰ καὶ πειστικὰ τοῦ πνεύματος τῶν μαθητῶν πάντοτε ἐδείχθησαν, ὥστε εὐχῆς ἔργον εἶνε καὶ χάριν τῆς ὠφελείας τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς διευκόλυνσιν τῶν διδασκάλων νὰ ἐξαλειφῶσιν ἐκ τοῦ προγράμματος τῶν ἀλληλοδιδασκτικῶν σχολείων. Ὅτι δὲ οὐδέποτε διὰ τῶν δημοτικῶν σχολείων ἐπεδιώχθη μεθοδικὴ διαπαιδαγώγησις καὶ διδασκαλία τοῦ λαοῦ, ἀποδεικνύεται τρανότατα πρῶτον μὲν ἐκ τῶν παντὸς εἶδους ῥωπογραφικῶν βιβλίων, δι' ὧν ἀπομωραίνεται ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὁ Ἑλληνικὸς λαός¹, ἔπειτα δὲ καὶ ὅτι αὐτοὶ οἱ νομοθέται καὶ προστάται τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἠνάειχοντο νὰ ἀναγινώσκωνται ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολείοις συγγραφεῖς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ὅπως ἀκατάληπτοι καὶ εἰς μαθητὰς καὶ εἰς διδασκάλους. Καὶ τὰ ἀποτελέσματα τοιαύτης ἐκρύθμου τῶν σχολείων καταστάσεως ὑπῆρξαν νὰ ποιήσωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὅστις ἐν καιρῷ τῆς δουλείας του ἐταξείδευεν εἰς μακρινὰς χώρας, στερούμενος καὶ κακουχούμενος ὅπως μάθη γράμματα, νὰ σικχαθῇ αὐτὰ. Ἡ τιμὴ πρὸς τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα πάντοτε ἡ εὐγενὴς

¹ Ὅσον ὑπερβολικὴ καὶ ἂν φαίνεται ἡ ἐκφρασις τοῦ φίλου Ἀγαθόφρονος, λέγει ὅμως μεγάλας ἐλλείψεις τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρῆσει διδασκτικῶν βιβλίων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐν δὲ ὑπερπαράδοξον ἡμῖν φαίνεται εἶνε ὅτι τὰ νεώτερα βιβλία ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τῆς ὕλης μειονεκτοῦσι πολὺ τῶν παλαιωτέρων. Παλλοὶ τῶν νεωτέρων συγγραφέων φαίνεται ὀρμώμενοι ἐκ τῆς ἀρχῆς ὅτι τὰ παιδία μόνον παρδαριώδη καὶ μωρὰ διηγήματα δύνανται νὰ ἐννοῶσιν εἰσάγουσιν αὐτοὺς εἰς χορὰς ἀρχαίων καὶ κακκασμοῦς ὀρνίθων, ὅπως ἐκεῖ μορφωθῶσι χαρακτηρεῖς, οἵτινες ὁλὴ ὑπερμαχίωσιν ποτὲ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου ἐν τῇ πολιτείᾳ. Π. Π. Οἰκ.

τοῦ Ἑλληνος φύσις καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ βαρβαροκρατίας ἠγάπησε, τόσον σμικρὰ ἔγεινε τὴν σήμερον, ὥστε δὲν ἐκπλήττονται καὶ αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι πλέον διὰ τοῦτο!

Βεβαίως ἡ ἀνάγνωσις καὶ γραφὴ διεδόθη παρὰ τῷ λαῷ· ἀλλ' εἰς τί ὠφέλησεν; Ἐγεινεν ἄρα γε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς καλλίτερος κατὰ τι ὑπὸ τῶν δημοτικῶν σχολείων; Ἄν δὲν συνειργάζοντο καὶ ἄλλοι παράγοντες εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἐπεριμένοντο δὲ πάντα ἐκ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ἡ παρούσα κατάστασις ἡμῶν θὰ ὑπῆρχε κατάστασις οὐδαμῶς διάφορος καταστάσεως ἐν χρόνις, ὅτε δὲν ὑπῆρχον σχολεῖα ἐν Ἑλλάδι. Μὴ ἀπατώμεθα ναυίζοντες ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἡ μηχανικὴ καὶ ἡ γραφὴ διαδεδομένα παρὰ τῷ λαῷ ἐμφαίνουσι κατάστασιν κοινωνικῆς προόδου. Διότι αὐτὰ, τῆς διανοίας οὐσης ἀπαιδεύτου, οὐδέποτε δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς μέσα πρὸς ἀπόκτησιν γνώσεων καὶ βελτίωσιν τοῦ ἀτόμου.

Τοιοῦτων ὄντων τῶν δημοτικῶν σχολείων γεννᾶται τὸ ζήτημα ἂν πρέπη νὰ ἐπιδιώξωσι σήμερον ἄλλον σκοπὸν ὑψηλότερον. Δὲν πιστεύω νὰ εὐρεθῇ Ἑλλην, ὁστις νὰ μὴ ἐπικροτήσῃ εἰς τὴν γνώμην ταύτην. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, ὅστις ἐν καιροῖς χαλεποῖς πολλὰ ὑπέστη, γενναίως ἀμυνόμενος ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός του καὶ τῆς πίστεώς του, ὁστις ἐξελθὼν πολέμου βρῆσθαι τῶν δεινῶν, τὴν ἐλευθερίαν, ἣτις ἀφειδῶς αὐτῷ δι' ἐλευθερωτάτου πολιτεύματος ἐδώρηθη. Ἄλλ' ὅσον δύναται τις νὰ ἐπικροτήσῃ εἰς τὴν μεγάλην ταύτην εὐεργεσίαν τῶν γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ ὅσον αἰσθάνεται ἐπὶ τούτῳ ἕκαστος Ἑλληνα τὴν καρδίαν εὐγνωμονέστατα διακειμένην, τοσοῦτον ἐξ ἄλλου μέρους λυπεῖται ὅτι δὲν ἐλήφθη συγχρόνως φροντίς, ὅπως ὁ λαὸς κατασταθῇ ἄξιος τῶν ἐλευθεριῶν του, ὅπως ὁ λαὸς γνωρίσῃ τίνα καθήκοντα καὶ τίνα δικαιώματα ἔχει. Ἡ ὀλιγωρία περὶ τὴν ὀρθὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ παρέσχεν αὐτὸν ἔρμαιον εἰς τοὺς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας. Μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τοῦ λαοῦ ἐγένετο τὸ συμβόλαιον τῆς ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως, ἐγεννήθησαν ἐντεῦθεν ἀμοιβαῖαι ἀξιώσεις δι' ἃς καὶ οἱ ἰσχυροὶ καὶ ὁ λαὸς ἐξέκλιναν τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ, περιεγράφη δὲ κύκλος ἐνεργειῶν ἰδιοτελῶν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δὲν δύναται ἔθνος μάλιστα τὸ Ἑλληνικόν, πρὸς ὃ τόσαι χιλιάδες ψυχῶν δούλων στρέφουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς των ζητοῦσαι ἀνθρωπισμὸν, περισσότερον χρόνον νὰ μένη.

Τὸ ζήτημα λοιπὸν δὲν εἶνε νὰ προσθέσωμέν τι εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, ἀλλὰ νὰ ἀναδιοργανώσωμεν αὐτὰ τοιοῦτοτρόπως, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ διαπαιδαγωγηθῇ ὁ λαὸς καὶ κατασταθῇ ἄξιος τῶν ἐλευθεριῶν αὐτοῦ. Εἰ

δὲ μὴ, πρέπει καὶ τὰ τῆς πολιτείας νὰ κανονισθῶσι κατὰ τὴν κατάστασιν τοῦ λαοῦ. Διότι λαὸς ἀπαιδεύτος καὶ ἐλεύθερον πολίτευμα εἶνε δύο πολέμια πρὸς ἄλληλα, ὧν ἡ συνύπαρξις φέρει θάνατον εἰς ἀμφότερα. Ἐν λοιπὸν ἐκ τῶν δύο ἀνάγκη κατεπείγουσα νὰ γείνη ἢ νὰ μεταβληθῶσι τὰ τῆς πολιτείας καὶ νὰ στερηθῇ τῆς ἐλευθερίας του ὁ λαὸς, εἰς τὰ σπλάγχχνα τοῦ ὁποίου καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐσχάτης δουλείας διετηρεῖτο κλίουσα ἢ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ καλὰ ῥοπή ἢ νὰ ἐκπαιδευθῇ ἄλλως ἢ ὅπως σήμερον ἐκπαιδεύεται. Τὸ πρῶτον οὔτε ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀνέχεται οὔτ' οἱ καιροὶ, καθ' οὓς ζῶμεν ἐπιτρέπουσι τοῦτο. Βεβαίως εἰς χρόνους δεσποτισμοῦ ἀπολύτου, ὅστις ὡς μέσα τῆς ἑαυτοῦ διατηρήσεως εἶχε μόνον τὴν βίαν καὶ τὸν τρόμον, καταδιώκων πᾶσαν εὐγενῆ ιδέαν, ὑποτρέφων δὲ τὴν ἀμάθειαν καὶ δεισιδαιμονίαν, εἰς τοιοῦτους χρόνους τὸ παρ' ἡμῖν ἐπικρατοῦν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, τὸ σύστημα τῆς ραβδοκρατίας καὶ τῆς φυλακῆς, θὰ ἐμόρφουν λαὸν καθ' ὅλα εὐχαριστημένον μὲ τὴν κατάστασιν του. Ἀλλὰ σήμερον ζῶμεν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει τὴν ἀξίαν του, καθ' ἣν ὁ λαὸς δὲν εἶνε μηδενικὰ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐνὸς οἰουδήποτε προσώπου γεγραμμένα, ἀλλ' ἡ βᾶσις, ἐφ' ἧς μέλλει νὰ ἐδραστῆ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἔθνους. Καὶ διὰ τοῦτο ἀνάγκη τὰ μέσα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ νὰ βελτιωθῶσιν καὶ πολλαπλασιασθῶσιν, κί ὥραι τῆς ἀνελευτέρου ἐργασίας προϊόντος τοῦ χρόνου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν μηχανῶν νὰ ἐλαττωθῶσι καὶ μεταδοθῶσιν καὶ εἰς αὐτοὺς καὶ αἱ εὐγενεῖς ἀπολαύσεις. Τὴν σήμερον ζῶμεν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν δὲν λατρεύονται ἀνεξετάστως οἱ λόγοι τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνδρός οὐδὲ ὀμνύουσιν οἱ ἄνθρωποι πλέον εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλ' ἀναγνωρίζεται εἰς ἕκαστον τὸ δικαίωμα νὰ ἐξετάζῃ ἐλευθέρως τὰ πράγματα καὶ νὰ πρεσβεύῃ ὅ,τι σκέψις ἐπιστημονικὴ λέγει εἰς αὐτὸν ὀρθόν. Τὴν σήμερον ζῶμεν εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν βελτιοῦνται οἱ ποινικοὶ νόμοι, αἴρονται τὰ προνόμια τῶν ὀλίγων, καὶ εἰς ἕκαστον ἀφίεται ἀνοικτὴ ἢ εἴσοδος εἰς τὰ ὑψίστα τῶν ἀξιωματίων τῆς πολιτείας, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχῃ ἰκανότητα. Εἰς τοιαύτην ἐποχὴν πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ καὶ σύστημα ἐκπαιδευτικὸν ἀνάλογον πρὸς τὰς μεγάλας προόδους τῆς ἐποχῆς μας.

Βλέπετε λοιπὸν, Κύριε Ἐμπειρόβλεις, ὅποια ἐγὼ ἐννοῶ τὰ σχολεῖα τοῦ λαοῦ. Καὶ δὲν πρέπει νὰ σοὶ κακοφαίνεται ὅτι εὐρίσκω τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα, ἃ σήμερον διατηρεῖ ἡ Ἑλλάς, ἄξια τῆς ταχείας ἀποπομπῆς. Ἰκανῶς ὠφέλιμα ἐδείχθησαν μέχρι τοῦδε. Ἀπὸ τῆς σήμερον δυνάμεθα νὰ ἐκφράσωμεν αὐτοῖς τὴν εὐγνωμασύνην μας ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις.

Ἐπιστολή ἑβδόμη.

Ἄγαπητὲ Ἄγαθόφρον,

Ἐκ τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς σου πείθομαι ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶνε περὶ πικρῶν υἱῶν. Καθ' ἡμᾶς κριτὴν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἂν δὲν βλάπτουσι πολὺ, δὲν ὠφελῶσιν ὅμως καθόλου. Τὰ διδασκτικὰ βιβλία ἀπομωραίνουσι τοὺς ἑλληνόπαιδας, οἱ ἐρμηνεύται δὲν πρέπει νὰ διδάσκωσιν, οἱ διδάσκαλοι δὲν δύνανται νὰ παιδεύωσι. Συμπέρασμα ἄμεσον τοιούτων σκέψεων εἶνε νὰ καταστρέψωμεν πᾶν τὸ ὑπάρχον, ὅπως οἰκοδομήσωμεν ἐπὶ τῆς τέφρας αὐτοῦ νέον, ὑπερ τὰ πάντα ἐπαγγέλλεται νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτοῦ. Γνωρίζετε τὸ τροποποιημένον σύστημα τοῦ Λαγκάστερ ἐκ τῆς σημερινῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως του καὶ δίκαιον ἔχετε νὰ ρηγνύητε φωνὴν κατ' αὐτοῦ. Δὲν ἔχω οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τοῦτο ὅσον οὐπω θὰ καταπέση. Ἡ ἀθλιότης τῶν σχολείων τόσον ἐξήγειρε τοὺς ἀνθρώπους ἐναντίον του, ὥστε πᾶν ἄλλο σύστημα, μόνον Λαγκαστριανὸν νὰ μὴ εἶνε, προθύμως θὰ γένη ἀποδεκτὸν παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τόσον βαθμὸν ἔχει φθάσει ἡ ἀγανάκτησις των! Ὁ κόσμος, βλέπει, ἐπλάσθη τοιοῦτος νὰ ταυτίζη ἀντιπρόσωπον καὶ ἀντιπροσωπεύμενον. Ὑπὸ τοιούτων σκέψεων ἀγόμενος δὲν θεωρῶ λυσιτελεῖς νὰ κατατρέβῶ ἀνωφελῶς χρόνον ὑπερασπίζων αὐτό. Ἡ σημερινὴ κοινωνία δὲν θέλει τὸν Λαγκάστερ, θέλει ἄλλα δημοτικὰ σχολεῖα. Ὁ Λαγκάστερ προεγράφη πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ αὐτὴ ἡ γενέτειρά του γῆ δὲν τὸν θέλει πλέον. Καὶ διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι μεγάλην ἀγνοίαν τῶν πραγμάτων δεικνύει ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε πιστεύσει ὅτι ἡ μιμητικὴ Ἑλλάς θὰ παρεῖχεν αὐτῷ ἄσυλον. Θεωρῶ λοιπὸν φρόνιμον νὰ μὴ χωρῶ ἄνω τῶν ποταμῶν καὶ καθῆκον νὰ προσπαθῆσω νὰ ἐννοήσω τὸ σύστημα τῶν Γερμανικῶν. Πιστεύω νὰ εἶνε τελειότερον πρῶτον μὲν, διότι εἶνε νεώτερον, ἔπειτα καὶ διότι εἶνε γερμανικόν. Οἱ Γερμανοὶ εἶνε λαὸς πανταχοῦ σοφός. Ἄν ὅμως εἶνε ἐφαρμοστὸν παρ' ἡμῶν, περὶ τούτου θὰ εἶπω τὴν γνώμην μου, ἀφ' οὗ μάθω ὅποιον εἶνε τὸ σύστημα. Καὶ διὰ τοῦτο θὰ σὰς παρακαλέσω νὰ μοὶ ἐκθέσητε ἐν ἐκτάσει μάλιστα τὰ πλεονεκτήματα αὐτοῦ. Σὰς διαβεβαιῶ δὲ ὅτι ἂν πεισθῶ ὅτι εἶνε ἐφαρμοστὸν καὶ ὠφέλιμον, ἐκτὸς τῆς εὐγνωμοσύνης, ἂν θὰ ἔχω πρὸς ὑμᾶς, θὰ προσράψω καὶ ἐγὼ τὸν ἐρυθρὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους μου, ὅπως συμμετάσχω τῆς σταυροφορίας, ἥτις σήμερον ἐν Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν δημοτικῶν σχολείων παρασκευάζεται.

Ἐν Ἀθήναις τῆ

Ἡ ἘΝ ΑΓΓΛΙΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ.

ΥΠΟ ΠΙΡΡΒΑΥΧ.

(Ἰδ. συνέλιαν αἰ. 133).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὸ νομοσχέδιον τὸ παρὰ τοῦ κ. Φόρστερ ὑποβλήθη ἐν τῷ κοινοβουλίῳ κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1870 καὶ ἐπιψηφισθὲν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, συνετάχθη τοῦτο μὲν, πρὸς ἰκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμούντων νὰ ἴδωσι πλείστας ὄσας σχολὰς ἰδρυόμενας, ὥστε διὰ τοῦ μέσου τούτου πάντες οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Οὐαλλίᾳ παῖδες τύχῳσι τῆς ἀναγκαίας ἐκπαίδευσως, τοῦτο δέ, πρὸς χάριν τῶν ἀπαιτούντων, ὅπως ἡ θρησκεία χρησιμεύσῃ ὡς βᾶσις τῆς ἐθνικῆς διδασκαλίας. Ἐν τῷ νομοσχεδίῳ ἐκείνῳ ὁ κ. Φόρστερ ἀπέφυγεν, ὅσον οἶόν τε, τὰς ἐκ τοῦ αἰρετικοῦ πνεύματος δυναμένας νὰ προέλθωσι δυσχερείας. Ἐν τῇ ἐκθέσει του ἀπεδείκνυεν ὅτι παῖδες πλείονες τῶν 15, ἐστερήθησαν πάσης ἐκπαίδευσως, ἢ ἔτυχον τοιαύτης ἐλλιπεστάτης ὅτι εἰς τὰς μεγαλοπόλεις, οἷα ἡ Λιβερπούλη, ἡ Λήδη, ἡ Βιρμινγᾶμη, ἡ Μαγκεστρία, τὸ τρίτον τῶν παιδῶν ἦτο καταδεδεικασμένον παρ' αὐτῶν τῶν οἰκογενειῶν των νὰ σήπηται ἐν τῇ ἀμαθείᾳ ὅτι ἐν τῇ Λιβερπούλῃ π. χ. ἐπὶ 80,000 παιδῶν, ἀπὸ 5 μέχρι 12 ἐτῶν ἡλικίας, 20,000 οὐδὲως ἐφοίτων εἰς σχολὰς καὶ 20,000 ἐτύγχανον τοιαύτης ἐκπαίδευσως, ὥστε προτιμότερα ἤθελεν εἶσθαι ἡ παντελής αὐτῆς στέρησις.

Δυνάμει τοῦ νόμου τούτου αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐνορίαι διηρέθησαν εἰς σχολικὰ διαμερίσματα ἐν ἐκάστῳ δὲ διαμερίσματι ὑφίσταται τοπικὸν αἰρετὸν συμβούλιον. Εἰς τὰς πόλεις τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου τούτου διορίζονται παρὰ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, εἰς δὲ τὰς ἐνορίας παρὰ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐπὶ τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσως ἐφορεύουσα ἐπιτροπὴ δύναται νὰ ἐνώσῃ πλείστας ἐνορίας πρὸς ἴδρυσιν ἑνὸς καὶ μόνου σχολικοῦ διαμερίσματος ὅπως δύναται πρὸς τούτοις σχολικὸν τι διαμερίσμα νὰ συνεισφέρῃ εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ἑτέρου. Τὰ πρὸς συντήρησιν τῶν σχολῶν ἀπαιτούμενα χρήματα διατίθενται ὑπὸ τοῦ συμβουλίου. Ἐν τῇ δὲ περιπτώσει ἤθελε παρουσιασθῆ ἑλλειμμα, ἡ βουλή χορηγεῖ δικαίωμα φορολογίας παρ' ἐκάστου μαθητοῦ μέχρι δέκα σελινίων.

Τὰ συμβούλια ταῦτα, ὡς εὐκόλως ἐννοεῖται, εἶναι εἶδος ἐταιρίας δημοδοχικῆς, ἐχούσης κοινὴν σφραγίδα καὶ χαιρούσης τὸ δικαίωμα τῆς ἀποκτήσεως γαιῶν, τὸ εἰσόδημα τῶν ὁποίων ἀφιεροῖ εἰς τὴν συντήρησιν τῶν σχολῶν.

Τὰ συμβούλια τῶν σχολῶν, ὧν ἡ διεύθυνσις εἶναι εἰς αὐτὰ ἐμπεικτικὴν

μένη, ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ προσδιορίζειν τὸ εἶδος τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας, τὸ εἰς τὰς σχολὰς ἐφαρμοστέον.

Ὁ ὅρος οὗτος, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι ὁ σεβασμὸς τῶν δικαιωμάτων τῆς συνειδήσεως, δὲν ἱκανοποιεῖ οὔτε τοὺς θέλοντας ἀναλλοίωτον τὴν διατήρησιν τοῦ ἀρχαίου συστήματος τῶν δημοτικῶν σχολῶν, οὔτε τοὺς ἐπιθυμοῦντας, ὅπως τὸ κοινοβούλιον διὰ πράξεώς του ἀπαγορεύσῃ ἀπολύτως τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν.

Ἐν Ἀγγλίᾳ γενικῶς παρεδέχθησαν, ὅτι, πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ διὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ ἴδρυσις σχολῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκπαιδευσις πρέπει νὰ καταστῇ ὑποχρεωτική!

Ὅθεν διὰ τοῦ νέου νόμου χρηγεῖται εἰς τὰ συμβούλια τῶν σχολῶν τὸ δικαίωμα τοῦ ἐπιβάλλειν ἢ οὐ τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην, ἣν καὶ παρεδέχθησαν πλεῖστα χωρία καὶ ἀγροτικαὶ συνοικίαι.

(ἀκολουθεῖ).

ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΟΜΟΥ

Περὶ ἐπιθεωρήσεως τῶν ἐν τῇ Βασιλείᾳ δημοτικῶν σχολείων.

Ἄρθρον 1. Ἡ ἐπιθεώρησις τῶν δημοτικῶν σχολείων εἶναι διττῆ, ἐπιτόπιος καὶ γενικῆ, ἐνεργεῖται δὲ ὑπὸ τῶν κατὰ δήμους Ἐπιθεωρητικῶν Ἐπιτροπειῶν, ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων καὶ ὑπὸ τῶν ἐκπεμπομένων πρὸς τοῦτο κατ' ἔτος ἐκτάκτων εἰδικῶν Ἐπιθεωρητῶν ὡς ἐξῆς.

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Περὶ ἐπιτοπίου ἐπιθεωρήσεως.

Ἄρθ. 2. Ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐκάστου δήμου συνιστᾶται Ἐπιτροπεία Ἐφορευτικῆ τῶν ἐν τῷ δήμῳ δημοτικῶν σχολείων, καθῆκον κυριώτατον ἔχουσα νὰ ἐπιθεωρῇ τὰ σχολεῖα καὶ νὰ γνωματεύῃ περὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ διδασκάλου, περὶ τῆς προόδου τῶν μαθητῶν καὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἀπαιτούμενων ὀργάνων διδασκαλίας καὶ τοῦ ἀναγκαίου ὕλικου.

Ἄρθ. 3. Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπὴ σύγκαιται ἐν μὲν ταῖς πρωτεύουσαις τῶν νομῶν καὶ ἐπαρχιῶν ἀπὸ τὰ ἐξῆς πέντε μέλη: ἀπὸ τὸν πρόεδρον τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου ἢ τὸν ἀναπληρωτὴν αὐτοῦ ὡς πρόεδρον, ἀπὸ τὸν γυμνασιάρχην ἢ τὸν σχολάρχην, ὅπου δὲν ὑπάρχει γυμνάσιον, ἢ τοὺς

νομίμους αὐτῶν ἀναπληρωτάς, ἐν ἀπουσιάσῳ αὐτοῦ, ἀπὸ τὸν εἰρηνοδίκην, ἀπὸ ἑνα τῶν ἐν τῷ δήμῳ εὐπαιδευτοτέρων κληρικῶν καὶ ἀπὸ ἑνα ἐκ τῶν εὐπόληπτοτέρων πολιτῶν, ἰατρῶν ἢ δικηγόρων. Ἐν δὲ ταῖς πρωτεύουσαις τῶν δήμων, ἐκ τριῶν μελῶν: ἐκ τοῦ προέδρου τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου ὡς προέδρου, ἐκ τοῦ εἰρηνοδίκου, ἢ, μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου, ἐκ τοῦ συμβολαιογράφου καὶ ἐξ ἑνὸς ἰατροῦ ἐπιστήμονος, ἢ, μὴ ὑπάρχοντος τοιοῦτου, ἐκ τοῦ πρώην δημάρχου καὶ τοῦ πρώην προέδρου τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου, ἢ δύο συμβούλων. Τὸν πρόεδρον τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπείας ἀπόντα ἢ ἀρνούμενον νὰ συγκαλέσῃ τὴν Ἐπιτροπείαν, ἀναπληροῖ ἐν μὲν ταῖς πρωτεύουσαις τῶν νομῶν ὁ γυμνασιάρχης, ἐν δὲ ταῖς πρωτεύουσαις τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν δήμων ὁ εἰρηνοδίκης, καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει τοιοῦτος τὸ πρεσβύτερον τῶν δύο μελῶν.

Ἄρθ. 4. Τὰ μέλη τῆς ἐπιτοπίου Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπείας τῶν δημοτικῶν σχολείων, ὅσα δὲν ἀποτελοῦσιν αὐτοδικαίως μέρος αὐτῆς, διορίζονται ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου Νομάρχου ἐπὶ τρία ἔτη πρυτάσει τῶν οἰκείων δημοτικῶν Συμβουλίων.

Ἄρθ. 5. Τὴν Ἐφορευτικὴν Ἐπιτροπείαν συγκαλεῖ ὁ πρόεδρος, ἢ, τοῦτου ἀπόντος ἢ κωλυομένου, ὁ ἀναπληρωτὴς αὐτοῦ, ὅσας ἤθελε προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν σχολείων, ἢ ἤθελε κρίνει ἀναγκαίως καὶ αὐτοπαγγέλτως νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ συμπεριφορᾶς τινος τῶν ἐν τῷ δήμῳ δημοδιδασκάλων, καταγγελλομένου ὡς ἀμελοῦς ἢ ἀκόσμως διάγοντος ἢ δι' ἄλλην ἀξιόμειπτον αἰτίαν.

Ἄρθ. 6. Ἡ Ἐφορευτικὴ Ἐπιτροπεία ὀφείλει νὰ ἐπισκέπτηται τὰ μὲν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ δήμου σχολεῖα ἐν ἀπαρτίᾳ τῶν ἑαυτῆς μελῶν, τὰ δὲ ἐν ταῖς κώμας αὐτοῦ δι' ἑνὸς τῶν μελῶν τῆς, ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίαις ἐκάστοτε ὀριζομένου, ἀπαξ τουλάχιστον κατὰ τριμηνίαν, καὶ συντάσσουσα νὰ ἀποστέλλῃ πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργεῖον διὰ τῶν διοικητικῶν Ἀρχῶν πρακτικόν, ἐν ᾧ ἀναγράφονται αἱ περὶ τῆς ἐπιμελείας τοῦ διδασκάλου, τῆς προόδου τῶν μαθητῶν καὶ περὶ τῶν ἐλλείψεων τοῦ ὕλικου σχολείου ἢ τοῦ διδασκῆρίου ἐν γένει γνώμαι αὐτῆς, ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα τὰ ἐν ταῖς κώμας τοῦ δήμου, εισηγουμένου τοῦ ἐπισκεψαμένου αὐτὰς μέλους τῆς Ἐπιτροπείας.

Ἄρθ. 7. Τὰ ὀδοιπορικὰ ἐξόδα τῆς μεταβάσεως τοῦ μέλους τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπείας εἰς τὰς κώμας τοῦ δήμου, ἐν αἷς ὑπάρχουσι δημοτικά σχολεῖα, πληρόνεται δι' ἐντάλματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἐκδιδομένου ἐπὶ τῇ βάσει καταστάσεως τοῦ προέδρου τῆς Ἐπιτροπείας.

πείας εκ του προς τουτο ειδικου κεφαλαιου του ειδικου προϋπολογισμου του αυτου Υπουργειου του επιγραφομενου «Συνδρομη εις απορους δημους και εξοδα επιθεωρησης.»

Αρθ. 8. Το Υπουργειον των Εκκλησιαστικων και της Δημοσιας εκπαιδεύσεως τη προτάσει του Γενικου Επιθεωρητου δύναται να διατάξη τον ειρηνοδίκην ως μέλος της Εφορευτικής Επιτροπείας να ενεργήση αυτοπροσώπως διαικητικήν ανάκρισιν επί καταγγελία κατά δημοδιδασκάλου. Εν τη περιπτώσει ταύτη ο ειρηνοδίκης μετά το πέρας της ανακρίσεως, αν όφείλει να περατώση εντός δεκαπέντε ημερών το πολύ, συγκαλεί την Εφορευτικήν Επιτροπήαν και υποβαλών ως εισηγητής εις αυτούς τας ανακρίσεις προκλείει επ' αυτών την γνώμην της και υποβάλλει αυτήν μετά πάντων των έγγραφων απ' ευθείας προς το Υπουργειον, εις δ' αποκείται να αποφανθῆ δριστικώς.

Αρθ. 9. Μετά την κατά το ανωτέρω άρθρον υποβολήν της δικογραφίας εις το Υπουργειον ο ενεργήτας αυτήν ειρηνοδίκης λαμβάνει πλήν των οδοιπορικων του και είκοσι δραχμάς, πληρονομένας δι' εντάλματος του Υπουργειου των Εκκλησιαστικων και της Δημοσιας Εκπαιδεύσεως εκ του αυτου κεφαλαιου του προϋπολογισμου του Υπουργειου τούτου.
(έπεται το τέλος).

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Την Κυριακήν, 18 λήξαντος ήδη, ήρξαντο αι ειδικαι συνελεύσεις του Διδασκαλικου Συλλόγου εν τη αίθούση του Βαρβακειου Λυκειου. Μετά προεισαγωγικήν ομιλίαν του προέδρου αναλύσαντος και σαφηνίσαντος τα διάφορα ζητήματα, και μετά τινας εξηγήσεις, ως εζήτησεν ο καθηγητής κ. Λιακόπουλος τη προτάσει πολλών μελών διελύθη ή συνεδρίασις. Επανελήθη δὲ προχθὲς Κυριακήν (τη 25) ή συνεδρίασις, καθ' ην ο κ. Γέννηματάς έλληνοδιδάσκαλος ώμίλησε διά μακρών υπέρ της ύπαρχούσης ήδη εν τοις δημοτ. σχολείοις μεθόδου. Αί συνεδριάσεις θέλουσιν εξακολουθῆ κατά Κυριακήν, πολλοί δὲ προετοιμάζονται, ίνα λάβωσι μέρος και εις τας συζητήσεις.